ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
AÜSBD
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Anadolu University Journal of Social Sciences

Balıkesir Tarihî Kent Kimliğinin Sürdürülebilir Olmasına Yönelik Değerlendirme

Evaluation of the Sustainability of Balıkesir Historical Urban Identity

Elif ATICI TEKTAŞ[1]

Başvuru Tarihi/Submitted: 04.11.2025 **Kabul Tarihi/Accepted:** 10.02.2026

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Öz

Hızlı kentleşme, plansız yapılaşma ve küreselleşme süreçleri, tarihsel birikime sahip kentlerde kentsel belleğin zayıflamasına ve kent kimliğinin algısal olarak geri plana itilmesine neden olmaktadır. Balıkesir kent merkezinde özellikle 2005–2025 yılları arasında artan yapı yoğunluğu ve ulaşım odaklı gelişmeler, tarihî çekirdeğin okunabilirliğini azaltmış; kentin tarihsel kimliğini oluşturan mimari ve kamusal mekânların kent bütünündeki görünürlüğünü zayıflatmıştır. Bu durum, Balıkesir'in tarihsel kent kimliğinin korunması ve sürdürülebilir biçimde geleceğe aktarılması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Balıkesir'in tarihsel kent kimliğini oluşturan mimari miras, kamusal mekânlar ve simgesel odakları kentsel bellek bağlamında ele alarak bu değerlerin bütüncül bir tarihî kent rotası aracılığıyla görünür kılınmasını ve sürdürülebilirliğini irdelemektir. Çalışma, kent kimliğinin yalnızca tekil yapılar üzerinden değil, bu yapıların mekânsal ilişkileri ve kullanım süreklilikleri üzerinden okunabileceği varsayımına dayanmaktadır. Araştırma, nitel yöntem yaklaşımıyla yürütülmüştür. Literatür taraması, arşiv araştırması, yerinde gözlem ve mekânsal analiz yöntemleri kullanılarak Balıkesir kent merkezinde yer alan tarihî yapılar, kamusal alanlar ve ana kentsel akslar değerlendirilmiş; elde edilen veriler doğrultusunda öneri bir kent kimliği rotası oluşturulmuştur. Araştırma bulguları, Balıkesir'de kentsel belleğin anıtsal yapılar ve kamusal mekânlar etrafında yoğunlaştığını ancak güncel yapılaşma baskısı nedeniyle bu mekânların algısal sürekliliğinin zayıfladığını göstermektedir. Önerilen tarihî kent rotası, kentin çok katmanlı tarihsel gelişimini mekânsal bir anlatı hâline getirerek kent kimliğinin okunabilirliğini artırmaktadır. Sonuç olarak çalışma, tarihî kent rotalarının Balıkesir özelinde kentsel belleğin güçlendirilmesi, kent kimliğinin görünür kılınması ve sürdürülebilir kentsel planlama süreçlerine katkı sunan etkili bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent belleği, kent kimliği, kent kültürü, Balıkesir, Balıkesir tarihî kent belleği

Abstract

Rapid urbanization, unplanned construction, and globalization processes are causing the weakening of urban memory and the perceptual marginalization of urban identity in cities with rich historical heritage. In Balıkesir city center, particularly between 2005 and 2025, the increasing building density and transportation-focused developments have reduced the legibility of the historical core; weakening the visibility of the architectural and public spaces that constitute the city's historical identity within the overall urban context. This situation raises the issue of preserving and sustainably transmitting Balıkesir's historical urban identity to the future. The aim of this study is to examine the architectural heritage, public spaces, and symbolic focal points that constitute Balıkesir's historical urban identity within the context of urban memory, and to explore how these values can be made visible and sustainable through a holistic historical urban route. The study is based on the assumption that urban identity can be read not only through individual structures but also through the spatial relationships and continuity of use of these structures. The research was conducted using a qualitative methodological approach. Using literature review, archival research, on-site observation, and spatial analysis methods, historical structures, public spaces, and main urban axes in the city center of Balıkesir were evaluated; and a proposed urban identity route was created based on the data obtained. The research findings show that urban memory in Balıkesir is concentrated around monumental structures and public spaces; however, the perceptual continuity of these spaces is weakened due to the pressure of current construction. The proposed historical city route increases the readability of the city's identity by transforming the city's multi-layered historical development into a spatial narrative. In conclusion, the study reveals that historical city routes are an effective tool in Balıkesir for strengthening urban memory, making the city's identity visible, and contributing to sustainable urban planning processes.

Keywords: Urban memory, urban identity, urban culture, Balıkesir, Balıkesir historical urban memory

Atıcı Tektaş, E. (2026). Balıkesir tarihî kent kimliğinin sürdürülebilir olmasına yönelik değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(2), 863-889.

[1]Balıkesir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, elifatici.026@gmail.com (elif.tektas@balikesir.edu.tr), ORCID: 0000-0001-7163-2660

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.
Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Giriş

İnsanın varoluşuyla birlikte ortaya çıkan barınma ihtiyacı, tarihsel süreç içerisinde insanın doğayı, toplumu ve kendisini tanıma biçimine bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bu gelişim sürecinde ortaya çıkan yerleşim alanları, bulundukları coğrafyanın ve toplumun ortak özelliklerini yansıtarak özgün bir yapı kazanmıştır. Yerleşimlerde gözlemlenen bu özgünlük, mekâna özgü değerler üretmekte ve "yerel kimlik" kavramını ortaya çıkarmaktadır. Yerel kimliğin oluşumunda belirleyici unsurların başında, yerin tarihsel birikimi ile mimari özellikleri gelmektedir. Dolayısıyla, yerel kimlik yalnızca toplumsal ve kültürel yapının değil, aynı zamanda tarihî ve mimari unsurların sürekliliğiyle de şekillenmektedir (Ayyıldız & Ertürk, 2017, s. 66). Kent kimliği, bir kentin tarihsel, kültürel, sosyal ve mekânsal özelliklerinin bütünleşmesiyle ortaya çıkan, kenti diğerlerinden ayıran özgün nitelikler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kentlerin kimliği, yalnızca fiziksel çevreyi değil aynı zamanda toplumsal belleği, kültürel sürekliliği, doğal çevre ile kurulan ilişkiyi ve kentlilerin aidiyet duygusunu da kapsamaktadır. Bu bağlamda kent kimliği, geçmişten günümüze taşınan değerlerin ve geleceğe aktarılan mirasın somut bir göstergesidir. Bireyler ve çevreleri arasındaki dinamik etkileşim olarak tanımlanan kentsel kimlik, kentsel bir bölgenin benzersiz ve tanımlayıcı özellikleri bağlamında birbirlerini karşılıklı olarak şekillendirmektedir. Kentsel kimlik üzerine yürütülen çalışmaların önemli bir bölümünün miras ve tarihsel değerlere odaklanması eleştiriye açık olmakla birlikte, bu bileşenlerin kentsel kimliğin oluşumundaki belirleyici rolü göz ardı edilemez. Tarihsel ve arkeolojik nitelikleriyle öne çıkan kentler, çoğunlukla tarihsel sürekliliğin merkezde yer aldığı, güçlü ve tanımlı bir kentsel kimliğe sahiptir. Bu kentler, tarihsel kimlikleri aracılığıyla kolektif hafızada belirli imgeler ve anlamlar üretmekte; böylece mekân, toplumsal bellekle bütünleşen bir temsil alanına dönüşmektedir. Bu bağlamda, tarihsel değerlerin korunması yalnızca fiziksel mirasın devamlılığı açısından değil aynı zamanda kentsel kimliğin sürekliliğinin sağlanması bakımından da kritik bir öneme sahiptir. Nitekim Avrupa Kentsel Şartı (1992), kentsel mirasın; kentlerde hafızanın, kimliğin ve topluluk duygusunun korunmasında temel bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. Bireylerin gündelik pratikleri ile yapılı çevre arasındaki karşılıklı etkileşim, kentsel kimliğin oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Kentlerin belirli işlevler ve ekonomik faaliyetler üzerinden tanımlanması, bu faaliyetlerin hem mekânsal örgütlenmeyi hem de toplumsal yaşam biçimlerini şekillendirmesi nedeniyle kentsel kimliğin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, kent sakinlerinin geçim kaynaklarını oluşturan baskın ekonomik faaliyetler, kentin özgün kimliğinin temel bileşenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. (Mansour, Alves, & Costa, 2023, s. 17-19).

Balıkesir, coğrafi konumu itibarıyla hem Marmara hem de Ege bölgeleri arasında bir geçiş alanında yer almakta; tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olmasıyla köklü bir kültürel miras barındırmaktadır. Kentin kimliğini şekillendiren unsurlar arasında Zağnos Paşa Camii, Saat Kulesi ve tarihî çarşı gibi mimari ögeler; Kaz Dağları, Manyas Kuş Cenneti ve Edremit Körfezi gibi doğal değerler ile yöresel gastronomi ve tarımsal üretim gelenekleri sayılabilir. Bu unsurlar, Balıkesir'i hem ulusal hem de bölgesel ölçekte özgün kılan temel bileşenlerdir.

Bununla birlikte, günümüzde hızlı kentleşme, göç, plansız yapılaşma ve kentsel dönüşüm süreçleri Balıkesir'in özgün kent kimliğini tehdit eden başlıca etkenler olarak öne çıkmaktadır. Kent kimliğinin korunması, yalnızca kültürel ve tarihsel değerlerin muhafazasını değil aynı zamanda toplumsal aidiyetin güçlendirilmesini, sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasını ve kentin ulusal ve uluslararası düzeyde tanınırlığının artmasını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Balıkesir'in kent kimliğinin korunması, günümüz kentleşme dinamikleri içerisinde stratejik bir önem taşımaktadır.

Kent kimliği ile ilgili yapılacak çalışmalarda veri toplama sürecinde kullanılabilecek yöntemler; Mansour, Alves, ve Costa'dan aktarılarak şu şekilde ifade edilmiştir (Mansour, Alves, & Costa, 2023, s. 20):

Arşiv Araştırması: Kentin tarihsel gelişimi ve kentsel kimliğin sürekliliği, tarihî belgeler, fotoğraflar, haritalar ve planlar üzerinden incelenerek mimari, arazi kullanımı ve kamusal alanlardaki dönüşümleri değerlendirmektedir.

Mekânsal Analiz: CBS/GIS tabanlı analizler ile sokak dokusu, arazi kullanım örüntüleri, yapı yoğunluğu, açık-yeşil alanlar ve doğal eşikler incelenerek kentsel mekânın biçimsel ve işlevsel karakteri ortaya koyulmaktadır.

Anketler ve Soru Formları: Kentlilerin kentsel kimliğe ilişkin algıları, aidiyet duyguları ve mekânsal değişimlere yönelik değerlendirmeleri yapılandırılmış anketler aracılığıyla analiz edilmektedir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler: Yerel paydaşlarla yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla kentsel kimlikteki değişimlerin nedenleri, toplumsal tepkiler ve geleceğe ilişkin beklentiler değerlendirilmektedir.

Gözlem ve Saha Çalışması: Alan çalışmaları kapsamında yapılı çevre, kamusal mekân kullanımları ve kullanıcı davranışları gözlemlenerek fotoğraflar ve alan notlarıyla mekânsal ve sosyal dinamikler belgelenmektedir.

Odak Grup Görüşmeleri:Küçük gruplarla gerçekleştirilen tartışmalar aracılığıyla kentsel kimliğe ilişkin ortak algılar, farklı bakış açıları ve deneyimler belirlenmektedir.

İçerik Analizi: Yerel medya ve dijital içeriklerin analiziyle kentsel kimliğe ilişkin kamuoyu algısı ve söylemin zaman içindeki değişimi incelenmektedir.

Balıkesir tarihî kent merkezinde yapılaşma yoğunluğunun belirgin biçimde arttığı, boşluk–doluluk dengesinin değiştiği ve geleneksel kentsel dokunun yeni yapılar arasında giderek daha az okunur hâle geldiği görülmektedir. Bu süreçte tarihî yapılar ve kamusal mekânlar, çevrelerindeki yoğun yapılaşma baskısı altında algısal sürekliliğini kısmen yitirmiş; kentsel bellekteki temsil güçleri zayıflamıştır. Bu nedenle, çalışma kapsamında; tarihî mekânları birbirine bağlayan, yaya odaklı ve anlatı temelli bir tarihî rota oluşturulması amaçlanmaktadır. Böyle bir rota, yalnızca fiziksel mekânlar arasında bir dolaşım hattı oluşturmakla kalmayıp kentin tarihsel katmanlarını görünür kılarak kolektif belleğin yeniden üretilmesine katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda, artan yapılaşma yoğunluğu içinde kaybolma riski taşıyan tarihî odakların bütüncül bir sistem içinde algılanmasını mümkün kılarak Balıkesir'in tarihî kent kimliğinin korunması ve sürdürülebilir biçimde aktarılmasına hizmet eder. Bu bağlamda yapılmış çalışma olmaması, literatüre katkı sağlaması yönünden önemlidir. Balıkesir'in tarihsel kent kimliğini oluşturan bileşenleri ortaya koymak, kente özgü belleği görünür kılmak ve bu kimliğin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacak stratejik öneriler geliştirmektir. Çalışma, kentin geçmişten günümüze uzanan kültürel ve mimari değerlerini belgeleyerek bu unsurların günümüz kentsel gelişim politikalarıyla uyumlu biçimde korunmasına yönelik bir yaklaşım geliştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca çalışma, kentsel belleğin güçlendirilmesi yoluyla toplumsal aidiyetin pekiştirilmesi ve kültürel turizmin desteklenmesi amacını da taşımaktadır. Araştırmanın kapsamı, Balıkesir kent merkezinde yer alan tarihî, kültürel ve doğal unsurları içermektedir. Bu unsurlar, kentin kimliğini temsil eden anıtsal yapılar (Zağnos Paşa Külliyesi, Balıkesir Saat Kulesi, Mevlevihane vb.), kamusal mekânlar (çarşı, park, cadde aksları) ve doğal değerler (Kaz Dağları, Manyas Kuş Cenneti gibi) üzerinden ele alınmıştır. Bu kapsamda, kent kimliğini oluşturan bileşenler fiziksel, sosyal, kültürel ve tarihsel boyutlarıyla incelenmiş; Balıkesir'in kent belleğini temsil eden mekânların sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada kullanılan yöntem, nitel araştırma yaklaşımına dayanmaktadır. İncelenen çalışma, Balıkesir'in tarihsel kent kimliği ve kentsel bellekle ilişkili mekânsal değerlerini anlamayı amaçladığı için nitel araştırma yaklaşımıyla ele alınması zorunlu bir araştırma problemine sahiptir. Kent kimliği, bellek, aidiyet, algı, anlam ve tarihsel süreklilik gibi kavramlar; sayısal olarak ölçülebilen olgular olmaktan ziyade, mekân–insan–zaman ilişkisi içinde üretilen deneyimlere, anlatılara ve sembolik değerlere dayanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, tekil yapıların nicel verileri yerine; tarihî yapılar, kamusal mekânlar ve kentsel akslar arasındaki ilişkisel bütünlüğü, kullanım pratiklerini ve algısal sürekliliği çözümlemeyi hedeflemektedir. Arşiv belgeleri, tarihsel haritalar, yerinde gözlem, mekânsal okuma ve literatür çözümlemesi gibi yöntemler; kentsel belleğin nasıl oluştuğunu, hangi mekânlar üzerinden aktarıldığını ve güncel yapılaşma baskısı altında nasıl zayıfladığını ortaya koyabilen yorumlayıcı ve bağlamsal veri üretim araçlarıdır. Dolayısıyla araştırma problemi, "ne kadar" sorusundan çok "nasıl", "neden" ve "hangi anlamlar üzerinden" sorularına yanıt aradığı için; Balıkesir'in çok katmanlı tarihsel gelişimini, kentlilerin kolektif hafızasında yer eden mekânsal imgeleri ve önerilen tarihî kent rotasının anlamsal kurgusunu görünür kılmada nitel yaklaşım en uygun ve tutarlı yöntem olarak öne çıkmaktadır. Öncelikle literatür taraması yoluyla kent kimliği, bellek ve kültür kavramları kuramsal açıdan ele alınmış; ardından Balıkesir'e özgü tarihsel belgeler, haritalar, akademik çalışmalar ve saha gözlemleri değerlendirilmiştir. Kent kimliği verilerinin toplanması için arşiv araştırması ve mekânsal analiz yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada katılımcı olmayan yerinde gözlem yöntemi kullanılarak Balıkesir kent merkezindeki tarihsel odakların güncel kullanım biçimleri ve mekânsal süreklilikleri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda kente ait kimlik ögeleri belirlenmiş ve bu ögelerin kentsel bellekteki yeri analiz edilmiştir. Ayrıca, çalışma kapsamında Balıkesir'in tarihî kent dokusunu bütüncül biçimde yansıtan öneri bir rota haritası oluşturulmuş; bu rota üzerinden sürdürülebilir kimlik ve bellek ilişkisine dair öneriler geliştirilmiştir.

Bu çalışma şu temel soruya yanıt aramaktadır: Balıkesir'in tarihsel kent kimliği, kentsel bellekle ilişkili mimari ve kamusal mekânların bütüncül bir kent rotası kapsamında ele alınması yoluyla nasıl korunabilir, okunabilir ve sürdürülebilir biçimde geleceğe aktarılabilir?

Bu temel soruyu destekleyen alt sorular ise şunlardır:

Balıkesir'in tarihsel kent kimliğini oluşturan mimari, kamusal ve simgesel mekânlar hangi ölçütler doğrultusunda tanımlanabilir?

Kentsel belleğin taşıyıcısı olan tarihî yapılar ve kamusal alanlar, kentlilerin mekânsal algı ve aidiyet duygusunu nasıl etkilemektedir?

Farklı dönemlere ait mimari ve kentsel katmanların bir rota kurgusu içinde ilişkilendirilmesi, kent kimliğinin okunabilirliğini nasıl artırmaktadır?

Önerilen tarihî kent rotası, Balıkesir'de kültürel mirasın korunması, görünür kılınması ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından nasıl bir planlama aracı olarak değerlendirilebilir?

Bu sorularla birlikte yapılan çalışma; kent kimliğini parçalı değil ilişkisel ve ağ temelli bir okuma üzerinden ele alması; Balıkesir özelinde sistematik bir tarihî kent rotası yaklaşımının bulunmaması boşluğunu doğrudan hedefleyerek kent kimliğini yapılandıran mekânsal bir strateji olarak ele alması açısından literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır.

Bu araştırmanın temel hipotezi şu şekilde formüle edilmiştir: Balıkesir'in tarihsel kent kimliğinin sürdürülebilirliği; kentsel belleği temsil eden mimari miras, kamusal mekânlar ve tarihî aksların bütüncül bir kent rotası yaklaşımıyla ele alınması durumunda güçlenmekte, bu yaklaşım kent kimliğinin korunması, algılanabilirliği ve toplumsal aktarımını desteklemektedir.

Bu hipotezi destekleyen alt önermeler şunlardır: Tarihî yapılar ve kamusal mekânların süreklilik içinde kurgulanması, kentin tarihsel katmanlarının okunabilirliğini artırır. Kentsel bellekle ilişkili mekânların rota kapsamında yeniden anlamlandırılması, kentlilerin aidiyet ve kimlik algısını güçlendirir. Kültürel rotalar, mimari mirasın yalnızca korunmasını değil, gündelik yaşamla bütünleşerek sürdürülebilir biçimde kullanılmasını sağlar. Kent kimliğine yönelik koruma ve planlama stratejileri, fiziksel çevrenin yanı sıra sosyal ve kültürel etkileşimleri de kapsadığında daha kalıcı sonuçlar üretir.

Rota güzergahının oluşturulmasında; Balıkesir'in tarihî kimliğine yönelik önerilen rota, kentin tarihsel sürekliliğini, kentsel belleğini ve mekânsal örgütlenmesini birlikte görünür kılmak amacıyla oluşturulmuştur. Duraklar, Balıkesir'in beylikler döneminden Cumhuriyet'e uzanan çok katmanlı gelişimini temsil eden, kent belleğinde simgesel karşılığı bulunan ve kamusal kullanımı süreklilik gösteren mekânlar arasından seçilmiştir. Rotanın oluşturulmasında araştırma tasarımı için üç ana başlık belirlenmiştir:

- Tarihî ve anıtsal yapılar (Saat kulesi, tarihî geleneksel evler, Kuva-yi Milliye Müzesi, Zağnos Paşa Cami ve Hamamı, Karesi Bey Türbesi, Yıldırım Cami ve Medresesi, Alaca Mescid, Balıkesir Tren Garı, Hükümet Konağı)
- Tarihsel kentsel akslar ve yaya güzergâhları (Milli Kuvvetler Caddesi)
- Kamusal mekânlar (Atatürk Parkı)

Zağnos Paşa Külliyesi ve Paşa Hamamı, Karesi Bey Türbesi ve Alaca Mescit kentin erken dönem dinî ve yönetsel çekirdeğini; Kuvayi Milliye Caddesi Milli Mücadele döneminin toplumsal belleğini; Tren Garı modernleşme ve ulaşım altyapısının kentsel etkisini; Saat Kulesi, Şadırvan ve Atatürk Parkı ise Cumhuriyet dönemi kamusal mekân anlayışını temsil etmektedir. Geleneksel tarihî evler ise anıtsal yapılarla birlikte kentin gündelik yaşam ölçeğini ve sivil mimarlık mirasını görünür kılmaktadır.

Bu duraklar, yaya erişilebilirliği, mekânsal süreklilik ve mimari tipolojik çeşitlilik ölçütleri doğrultusunda bir araya getirilmiş; rota, kentsel kimliği yalnızca tekil yapılar üzerinden değil, bu yapıların oluşturduğu bütüncül mekânsal ilişki ağı üzerinden okumayı hedeflemiştir.

Kentte Bellek, Kültür ve Kimlik

Bir mimari yapıyı veya kentsel mekânı insanı olmadan düşünmek imkansızdır. Mekânı anlamlı kılan ve ona anlam kazandıran insandır, dolayısıyla mekânsız insan ve insan da mekânsız anlam kazanamamaktadır. Bu karşılıklı ilişki mekânsal yönüyle ön plana çıkarken kent imgesinin birey kimliğini şekillendirmesini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla insan da imgeyi şekillendirirken, ona kendisinden bir şeyler katarken imgesine de bir kimlik kazandırmaktadır. Kentlerin ve kentsel mekânların her zaman yaşanmışlıklarla özel bir bağı vardır. Bu yaşanmışlıkların sahip olduğu tarihî sosyal ve kültürel değerler gibi etkenlerle kent imgeleri adıyla kamusal mekânlarda veya gündelik yaşamın belli noktalarında kendisini göstererek toplum hafızasında kalıcı bir hâle gelmektedir. Bu sebeple kenti oluşturan kentin ve kentlinin kimlik kazanmasında önemli bir role sahip olan imgeler, kentlinin hafızasında oluşanın göstergelere/sembollere yansıması olarak gösterilebilir. Kent çeşitli sembollerin ve imgelerin sergilendiği bir pazar olarak karşılık bulmaktadır. Bu sebeple kentte yaşamak aslında imgenin kendisinde yaşamaktır, belleğinde yer bulmak demektir (Tayanç, 2021, s. 11,21).

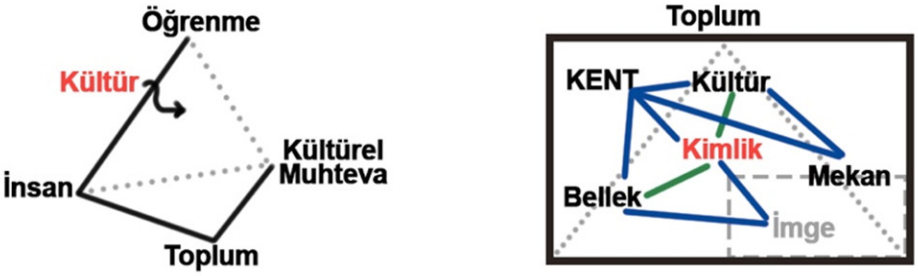
Bellek, kentlilik ve kolektif hafıza kavramları doğrudan kent kimliği ile ilişkilidir. Çünkü bir kentin kimliği, yalnızca fiziksel çevre ya da mimari doku üzerinden değil aynı zamanda geçmişten günümüze aktarılan anılar, toplumsal deneyimler ve ortak değerler aracılığıyla da biçimlenmektedir. Nora'nın (2006) belirttiği gibi bellek, duygularla bağlantılı olduğunda değer kazanır ve bu değer, kentsel mekânlarda somut bir kimlik unsuru olarak görünür hâle gelir. Kolektif bellek, bireylerin kent ile kurdukları bağı güçlendirerek kentlilik bilincini besler; bu süreçte kent kimliği de yaşayan, dönüşen ve gelecek kuşaklara aktarılan bir olguya dönüşür. Dolayısıyla kent kimliği, belleğin taşıdığı anıları mekân üzerinden görünür kılarak hem bireysel hem de toplumsal aidiyetin temelini oluşturur. Bellek, bireysel olduğu kadar toplumsal düzeyde de güçlü bir kavramdır. Nora'ya göre bellek, onu taşıyan unsurlar aracılığıyla varlığını sürdürmekte ve duygularla kurduğu bağ sayesinde değer kazanmaktadır. Bu nedenle bellek mekânları, yalnızca fiziksel birer yer olmanın ötesinde, toplumsal hafızanın önemli buluşma noktalarıdır (Nora, 2006, s. 19). Bir mekânın veya unsurun imge ya da gösterge niteliği taşıması, onun kolektif bellek ile ilişkisini güçlendirmektedir. Geçmiş, yalnızca şimdiki zamanı biçimlendirmekle kalmamakta, aynı zamanda geleceğin şekillenmesinde de kritik bir rol üstlenmektedir.

Bellek, anıları kaydeden, anlamlandıran ve gerektiğinde silen dinamik bir yapıya sahiptir. Zaman içerisinde edinilen deneyimleri kuşaktan kuşağa aktarma işlevi, belleğin toplumsal süreklilik açısından taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda anımsama kadar unutma da belleğin işleyişinde dikkat çeken bir olgudur. Nicklas'ın belirttiği üzere unutma; olayların tekrar edilmemesi, başka olaylarla benzerlik göstermesi nedeniyle ana unsurun fark edilmemesi ya da travmatik deneyimlerin etkisiyle gerçekleşebilmektedir (Kişmir, 2021). Dolayısıyla bellek hem hatırlamanın hem de unutmanın kesişiminde konumlanan bir süreçtir. (HANGİ?) (17. mi?)yüzyılda Robert Hooke'un bellek üzerine geliştirdiği yaklaşımlar, dönemin bilimsel düşüncesi içinde dikkat çekici bir yer edinmiştir. Hooke, maddeye ilişkin çalışmaları ve özellikle fosfor deneyleri aracılığıyla bellek ile fiziksel süreçler arasında bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Bu yaklaşım, belleğin yalnızca zihinsel bir olgu değil, aynı zamanda maddesel bir temele sahip olabileceği fikrini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, belleğin bilgiyi depolayan ve yeniden üreten bir mekanizma olarak ele alınması, 19. yüzyılda Descartes ve Hooke'un erken dönem teorilerinin devamı niteliğinde değerlendirilmiştir. Bellek araştırmalarında önemli bir dönüm noktası olan Hermann Ebbinghaus ise belleği, deneyimlerin izlerinin kaydı olarak tanımlamıştır. Ebbinghaus'a göre, öğrenme süreci tekrara dayalıdır ve her tekrar, bellekte daha derin izler bırakır; unutma ise bu izlerin zamanla silinmesi anlamına gelir (Drassisma, 2007). Bu görüş, belleğin dinamik ve süreklilik gerektiren bir süreç olduğunu vurgular. Benzer biçimde Henri Bergson da belleği öğrenme süreciyle ilişkilendirir. Bergson'a göre, bir dersin öğrenilmesi sürekli tekrar gerektirir; dolayısıyla bellekte yer eden bilgi, bir alışkanlığın izlerini taşır. Bu anlamda bellek, tekrarlanan çabanın sonucu olarak oluşan bir edinimdir. Bergson'un yaklaşımı, belleğin yalnızca geçmişin pasif bir kaydı değil aynı zamanda eylem ve alışkanlıkla şekillenen aktif bir süreç olduğunu ileri sürer (Bergson, 1970). Sonuç olarak, Hooke'tan Ebbinghaus'a ve Bergson'a uzanan bu düşünsel çizgi, belleği hem maddesel hem de deneyimsel yönleriyle ele alır. Bu yaklaşımlar, belleğin yalnızca zihinsel bir depolama alanı değil, aynı zamanda süreklilik, tekrar ve alışkanlık yoluyla inşa edilen dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bellek, onu güçlendiren unsurlarla birlikte anlam kazanır; çünkü duygularla sıkı bir ilişki içindedir ve her türlü aktarım biçimine karşı duyarlıdır. Bu nedenle bellek, hatırayı yalnızca korumakla kalmaz aynı zamanda ona değer ve anlam kazandırır (Nora, 2006). Bu bağlamda kentler, toplumsal belleğin taşıyıcı mekânları olarak önemli bir konuma sahiptir.

Tarih boyunca toplumlarla sürekli etkileşim içinde olan kentler, bu etkileşimin sonucu olarak toplumsal, kültürel ve düşünsel değişimlerin mekânsal yansımalarını taşımaktadır. Toplumun temelini insan oluşturur; dolayısıyla bireyin değişimi, toplumu ve çevresini, bununla birlikte kenti ve kentsel yaşam biçimlerini de dönüştürür. Manuel Castells'in belirttiği üzere, toplumsal düşünce biçimlerinde veya siyasal ideolojilerde meydana gelen değişimler, kaçınılmaz olarak kentsel mekânın biçimlenişini de etkiler (Castells, 1997). Aldo Rossi ise kenti, insan aklının gelişimini temsil eden bir insan ürünü olarak tanımlar. Rossi'ye göre kent, doğası gereği kolektif bir yapıya sahiptir çünkü kent, tek bir bireyin değil, insanlığın ortak üretimidir. Bu nedenle kent, tek bir temel fikirle açıklanamayacak kadar çok katmanlı ve dinamik bir olgudur. Kentte var olan her unsur hem bireysel hem de kolektif belleğin bir yansımasıdır (Rossi, 2006).

Sonuç olarak, kent hem toplumsal hem bireysel bellek süreçlerinin mekânsal karşılığıdır. Duygular, hatıralar ve toplumsal değişimler aracılığıyla şekillenen kent, insanın kendini ve geçmişini yeniden üretmesinin bir sahnesi olarak okunabilir. Kent bağlamında ele alındığında bellek, kentlilik ve kentlilik bilinci kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. Kentlilik, bireylerin kent yaşamına uyum sağlaması, kentsel koşulları benimsemesi ve kentle bütünleşmesi anlamına gelirken; kentlilik bilinci, bireylerin kente uygun davranış geliştirmesi ve kentle güçlü bir bağ kurması olarak tanımlanabilir. Bu bilincin oluşumunda kolektif bellek belirleyici bir rol oynamaktadır (Birol, 2008). Kolektif bellek, bir yerin tarihsel sürekliliği içerisinde toplum tarafından anlam atfedilen bir mekân hâline gelmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Kentler, uzun tarihsel süreçler boyunca oluşmuş ve bu süreç içerisinde farklı sosyal olgulara, olaylara ve dinamiklere ev sahipliği yapmış önemli toplumsal birimlerdir. Tek bir tanım ya da kavramla kentleri bütünüyle açıklamak mümkün değildir; zira kent, çok katmanlı yapısı ve sürekli değişen görünümleriyle farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazanır (Karaduman, 2023, s. 3). Sosyoloji disiplininde temel analiz birimleri arasında yer alan kentler, diğer toplumsal oluşumlar gibi zaman karşısında durağan kalamaz; toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal değişimlerle birlikte sürekli olarak dönüşüm geçirir. Bu bağlamda kent, yalnızca fiziksel bir yerleşim alanı değil aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, ekonomik faaliyetlerin, kültürel etkileşimlerin ve siyasal süreçlerin kesiştiği dinamik bir mekân olarak değerlendirilmelidir. Tarihsel süreç içinde şekillenen bu değişim ve dönüşümler, kentin kimliğini, mekânsal düzenini ve toplumsal yapısını sürekli yeniden üretmektedir.

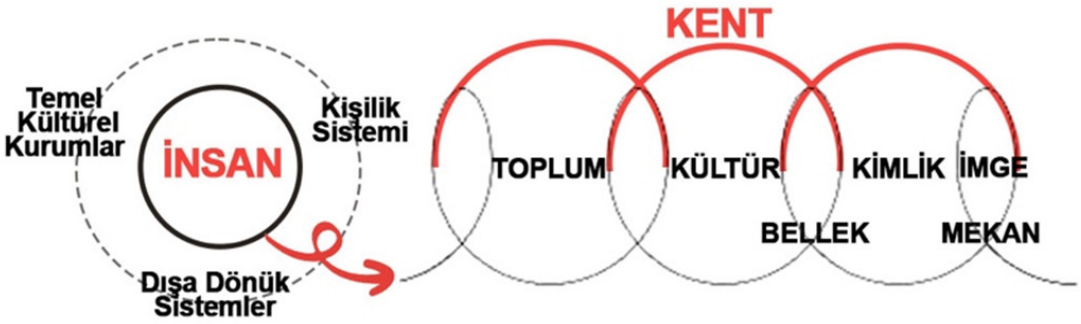
Kent belleği ve kimliği kültür ile şekillendirirken dönüşümlü olarak kültürün de biçimlenmesine katkıda bulunmaktadır. Tylor 1871:I Primitive Culture'den aktararak kültür için, insanlığın kazandığı bilgi, sanat, ahlâk, gelenek ve benzeri her şeyi kapsayan karmaşık bir bütün ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeden yola çıkarak kültürün bütünlük kavramı ile ilişkili somut bir eylem değil soyut bir ilişkiler alanı olduğunu belirtmektedir. Kültür tanımında kültürel muhtevayı kazanmak için insanın bir toplumun üyesi olma koşulu aranmaktadır. Üyesi olmadan yetenek kazanabileceği düşünebilirse de bunların kültür kavramı dışında olduğu belirtilmektedir (Güvenç, 1970, s. 12-13). Kültür, bellek, kimlik ve imgenin kentsel yaşamda birbirleriyle olan ilişkisi Şekil 1'de ifade edilmiştir. Şekil 1'deki birinci ifade Tylor'un kültür kuramının geometrik ifadesidir (Güvenç, 1970, s. 16).

Şekil 1. Kentteki Fenomenlerin Etkileşim Grafiği

Tylor'ın kuramından sonra Sorokin bu bağlamda insan kavramını dışarıda tutar. Kroeber'dan (1915) aktarıldığına göre, insan ortaya koyduğu ürünlerle önem taşır. Kendi varlığının tarihsel olarak bir anlamı yoktur. Temel kişilik üzerinde etkili olan sistemler, Kardiner'den (1939) aktarılan ifadeyle birlikte birincil kurumlar ve ikincil kurumlar

olarak ele alınmaktadır. Birincil kuramlar ilk olarak insan dünyaya geldikten sonra aile, beslenme, çocuk bakımı, sevgi ve eğitim gibi yöntemleri içerirken; ikincil kurumlar ise din, devlet, hukuk, ahlak ve düşünce gibi ergin davranışlarını sınırlayan değişkenler olarak ifade edilmektedir. Birinci kurumlarla etkileşim kişilik yapısı tepkisi ikincil kurumda dışa vurmaktadır (Güvenç, 1970, s. 24,79). Bu ifadeler, Harris'in (1968) değerlendirmelerinin yeniden yorumlanmasıyla Güvenç'te (1970, s.80) yeniden ele alınmıştır. Bu değerlendirmenin kent üzerinden okunması yazar tarafından yorumlanması Şekil 2'de ifade edilmiştir.

Şekil 2. İnsan Kent İlişkisinde Bileşenler

Şekil 2'ye göre; insan–kent ilişkisi, yay formu üzerinden dinamik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Merkezde yer alan insan, kişilik sistemi ve temel kültürel kurumlarla çevrelenmiş bir çekirdek olarak kentin oluşumuna yön veren özne konumundadır. İnsanın dışa dönük sistemleri, toplumsal yapının ve kentsel düzenin temelini oluşturarak bireysel varlığın kolektif düzleme aktarılmasını sağlar. Yay biçimi, insanın iç dünyasından kente uzanan kültürel akışı temsil eder. Toplum, kültür, bellek, kimlik, imge ve mekân kavramları bu akışın ardışık halkalarını oluşturur. Bu halkalar, bireysel deneyimin toplumsal bellek ve mekânsal kimlik aracılığıyla kente yansımasını açıklar. Bu bağlamda kültür, bireyin değer ve anlam dünyasını kent mekânına taşırken; bellek, geçmişin izlerini mekânda somutlaştırır ve sürekliliği sağlar. Kimlik ise bu iki ögenin kesişiminde biçimlenerek kente özgü aidiyet duygusunu üretir. Dolayısıyla yay modeli, insanın içsel sistemlerinden başlayarak kentin kültürel belleğine uzanan bütüncül bir dönüşümü betimler. Bu yapı, kenti yalnızca fiziksel bir yerleşim değil, aynı zamanda kimliğin, kültürün ve belleğin somutlaştığı bir toplumsal organizma olarak tanımlar.

Çalışma kapsamındaki amaç, Balıkesir'in tarihsel ve kültürel kimliğini oluşturan değerleri görünür kılmak, kentin özgün belleğini korumak ve gelecek kuşaklara aktarılabilir kılmaktır. Bu doğrultuda kentsel kimliği besleyen tarihî mekânlar, kültürel ögeler ve kolektif hafızayı yansıtan unsurlar belirlenmiş; bunların kent içinde bir rota haritası üzerinden bütüncül biçimde sunulması hedeflenmiştir. Tarihî kent rotası, hem yerel halkın aidiyet duygusunu güçlendirmeyi hem de kültürel turizmi canlandırarak ekonomik ve sosyal gelişime katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma, hızlı kentleşme ve küreselleşme süreçlerinde özgün kent kimliğinin korunmasına yönelik sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Kent Rotası

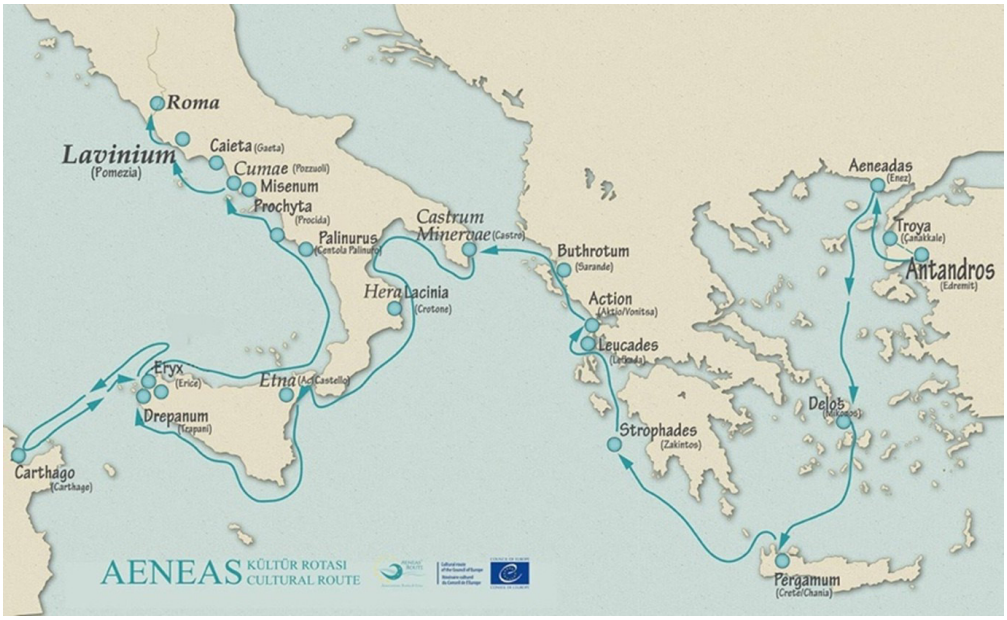
Kent, fiziksel çevrenin ötesinde, toplumsal deneyimlerin, kültürel pratiklerin ve tarihsel katmanların birikimiyle oluşan kolektif bir bellek alanıdır. Kentsel kimlik, bu birikimin mekân üzerinden süreklilik kazanmasıyla şekillenmekte; kültür ve bellek, kentin özgünlüğünü ve tarihsel derinliğini koruyan temel bileşenler olarak önem kazanmaktadır. Bu nedenle, kentsel dönüşüm ve değişim süreçleri karşısında belleğin mekânsal temsillerinin görünür kılınması, kent kimliğinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kültürel miras rotaları, kent içinde dağınık hâlde bulunan miras alanlarını ilişkisel bir çerçevede bütünleştirerek mekânsal süreklilik ve anlatı üretir. Bu rotalar, kolektif belleğin mekân aracılığıyla okunmasını ve aktarılmasını sağlarken, aynı zamanda miras alanlarının korunması, yönetimi ve kamusal farkındalığın artırılması için işlevsel bir araç sunmaktadır.

Kültürel mirasın korunması, miras alanlarının geniş bir coğrafyaya yayıldığı tarihsel kentlerde önemli bir yönetim sorunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda birçok kent, yerel ölçekteki miras alanlarını kültürel miras rotaları aracılığıyla bütüncül bir yapı içinde ele alarak hem koruma hem de tanıtım süreçlerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Kültürel miras rotaları; daha az gelişmiş bölgelerde ziyaretçi harcamalarını artırmayı, yerel öneme sahip miras varlıklarının belgelenmesini ve korunmasını sağlamayı, turizmin sürdürülebilirliğini desteklemeyi ve alanların çekiciliğini kolektif pazarlama, altyapı ve erişilebilirlik olanakları yoluyla artırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle yerel ekonomik kalkınma stratejilerinde, kültürel miras rotaları ekonomik büyüme ile mirasın korunmasını bir arada ele alan, gelir getirici ve bütünleşik araçlar olarak öne çıkmaktadır (Mahmoud, 2023, s. 36). Kültür ve turizmin derin entegrasyonunun yaşandığı çağdaş bağlamda, kültürel miras koridorlarının oluşturulması için uygun yolların araştırılması özellikle önem kazanmaktadır. Bir çalışmada şehir kalıntıları için, mekân ve tarihî alanlar arasındaki ilişkiyi kurmak için, derinlemesine araştırma yapmak, ortamının içeriğini genişletmek, bağlamı tam olarak anlamak ve içeriğin yorumlanmasına gerçek ve güvenilir bir temel kazandırmaya dikkat çekilmektedir (Yue, Pezzetti , & Wang, 2021, s. 915). Bu yöntem Balıkesir tarihî rotası için, rota üzerinde yer alan mekânların derinlemesine araştırılması için destek olmaktadır.Yapılan diğer bir çalışmada ise miras kaynaklarının belirlenmesi; kapsamlı bir direnç maliyet yüzeyinin oluşturulması; (3) potansiyel koridorların oluşturulması ve hiyerarşik olarak sınıflandırılması; uygunluk testlerinin ve analizlerinin yapılması üzerinden bir yöntem geliştirilmiştir. Daha sonra, bu bileşenler entegre edilerek eksiksiz bir kültürel miras koridoru oluşturulmaktadır (Wang, Yang, Wang , & Tan, 2024, s. 2,5). Bu yöntemin geliştirilmesi ve Balıkesir üzerinden yorumlanması çalışmanın geliştirilmesi için bir bakış açısı oluşturmaktadır. Literatürde kültür rotası kavramı yer almaktadır. Kültürel miras kavramı, günümüzde yalnızca tekil sanat eserleri ya da anıtsal yapılarla sınırlı olmaktan çıkarak mimari, arkeolojik, kentsel ve kırsal alanlar, kültürel peyzajlar, yerel değerler ve somut olmayan miras unsurlarını da kapsayan çok boyutlu bir çerçeveye dönüşmüştür. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu genişleme, kültürel mirasa verilen önemin artmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda kültürel rotalar, genişleyen miras anlayışı içerisinde ortaya çıkan ve farklı dönemler ile kültürler arasındaki etkileşimi görünür kılan dinamik bir miras kategorisi olarak değerlendirilmektedir. Kültürel rotalar, farklı zaman ve mekânlarda şekillenen kültürleri, inançları ve yaşam biçimlerini bütüncül bir yaklaşımla ele alarak kültürler arası sürekliliğin önemli bir göstergesi niteliğindedir (Durusoy, 2014). "Kültürel Rotalar" kavramı, belirli bir amaç doğrultusunda uzun bir tarihsel süreç boyunca kullanılan iletişim güzergâhları üzerinden gelişen insan hareketliliği ve kültürel etkileşimin miras değerini ortaya koymaktadır. Bu rotalar, ister özellikle inşa edilmiş isterse mevcut yolların dönüştürülmesiyle oluşmuş olsun, yalnızca ulaşım işlevleriyle değil; farklı kültürel gruplar arasında karşılıklı etkileşimler sonucu üretilen somut ve somut olmayan miras değerleriyle anlam kazanmaktadır. Bu yönüyle Kültürel Rotalar, sonradan kurgulanabilecek basit bağlantı ağları değil, özgün dinamiklere sahip tarihsel süreçlerin ürünü olan özel miras olguları olarak değerlendirilmelidir (ICOMOS, 2008, s. 2).

Türkiye özelinde incelendiğinde Kültür Rotaları Derneğinin bulunduğu görülmüştür. Türkiye Kültür Rotaları Derneği, Türkiye'deki kültür rotalarını korumak, geliştirmek ve tanıtmak amacıyla 2012 yılında kurulmuştur. Dernek, kültür rotalarını tarihsel, kültürel veya doğal temalar etrafında şekillenen, sürdürülebilir ve farklı kullanıcı gruplarına hitap eden güzergâhlar olarak tanımlamakta; bu rotaları kentlilerin kültürel farkındalığını artıran ve Türkiye'nin gizli kalmış kültürel değerlerini uluslararası düzeyde görünür kılan araçlar olarak değerlendirmektedir. Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Enstitüsü Lüksemburg merkezli ve tematik uzun mesafe yürüyüş yolları ile kültür (turizm) rotalarını "Avrupa Kültür Rotası" olarak tescil etme yetkisine sahip olan bu enstitü, Avrupa Konseyi bünyesinde faaliyet göstermektedir. Enstitünün Genel Sekreteri Stefano Dominioni, 4 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul'da düzenlenen toplantıya katılmak üzere Türkiye'ye gelmiş; toplantı kapsamında, hazırlanması planlanan taslak başvuru dosyalarına ilişkin olarak dernek ve bakanlık temsilcilerine değerlendirme ve önerilerini sunmuştur. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Kültür Rotaları Derneği (KRD), TÜRSAB, TUROB, TÜROFED, TÜREB ve Balıkesir Edremit Belediyesi temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda, Türkiye'nin "Genişletilmiş Kısmi Antlaşma" (Enlarged Partial Agreement) protokolünü imzalamasının ardından Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Programı'na katılım süreci ve bu süreci izleyen kurumsal ve yönetsel aşamalar ele alınmıştır. (CultureRoutesSociety, Yok). Dernek kapsamında birçok farklı rota bulunmasına rağmen Balıkesir'in dâhil edildiği bir rota bulunmamaktadır. Uluslararası kültürel rota çalışmasında Balıkesir'in de içerisinde yer aldığı Aeneas Kültür Rotası bulunmaktadır. Aeneas Kültür Rotası, Edremit Belediyesi öncülüğünde geliştirilen ve

Türkiye'den başlayarak Yunanistan, Arnavutluk, Tunus ve İtalya'yı kapsayan çok uluslu bir kültürel miras projesidir. Troya'dan kaçan Aeneas'ın mitolojik yolculuğunu temel alan rota, Avrupa Konseyi'nin barış, kültürler arası diyalog ve ortak miras değerleri doğrultusunda hazırlanmış; 29 Nisan 2021'de Avrupa Konseyi Genel Kurulu'nda 35 ülkenin oy birliğiyle tescillenmiştir. Böylece Aeneas Kültür Rotası, Avrupa Konseyi tarafından tescillenen Türkiye çıkışlı ilk kültür rotası olmuştur. Proje, sürdürülebilir kültürel ve arkeolojik turizmi desteklemeyi, uluslararası görünürlüğü artırmayı ve yerel-bölgesel kalkınmaya katkı sağlamayı hedeflemektedir (edremit.bel.tr, 2021). Bu rotaya ait harita Şekil 3'te ifade edilmiştir.

Şekil 3. Aeneas Kültür Rotası

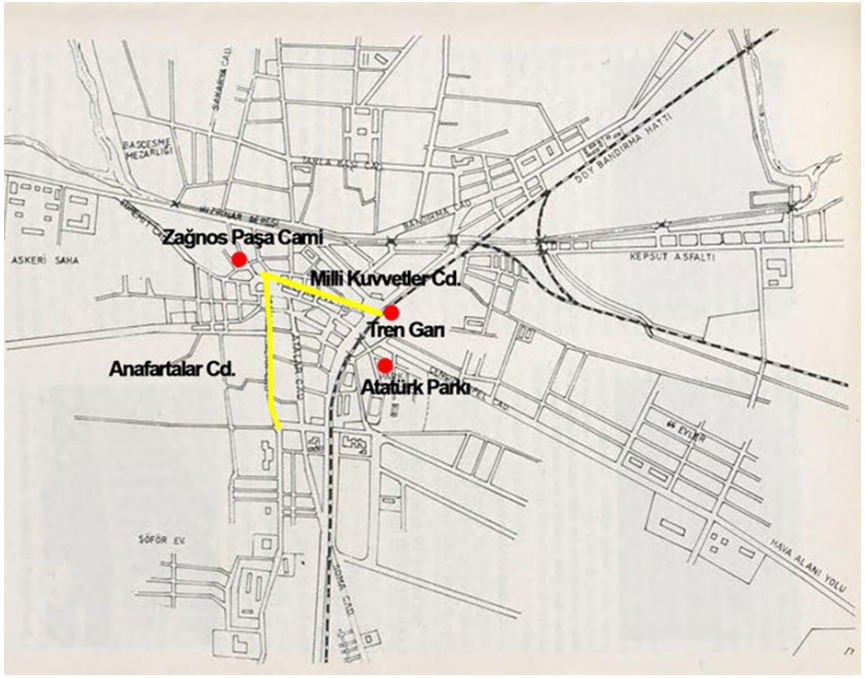
Kent rotasının oluşturulması ve değerlendirilmesi için çalışmalar mevcuttur. Bunlardan birisi de Božić ve Tomić (2016) tarafından geliştirilen Kültürel Rota Değerlendirme Modeli'dir (CREM'). Bu çalışmada, kültürel rotaları tekil miras ögeleri olarak değil; miras değerleri, turizm altyapısı, yönetim yapısı ve deneyim boyutlarını birlikte içeren bütüncül bir turizm ürünü olarak ele alan bir değerlendirme çerçevesi sunmaktadır. Model, bir rota (ROA) oluşturma sürecinde güzergâhın mevcut durumunu ve gelişme potansiyelini ortaya koymak amacıyla iki ana değer grubuna dayanmaktadır: Ana Değerler (Main Values) ve Turizme Özgü Değerler (Tourism-Specific Values). Ana Değerler; rotanın bilimsel/kültürel niteliğini, tematik ve mekânsal özgünlüğünü, ekonomik katkı kapasitesini ve koruma–sürdürülebilirlik düzeyini ölçerken; Turizme Özgü Değerler; erişilebilirlik, işlevsellik, tanıtım, yorumlama, deneyim ve altyapı gibi rotanın ziyaretçiyle kurduğu ilişkiye odaklanmaktadır. CREM'in ayırt edici yönü, her alt ölçütün uzman görüşleri doğrultusunda ağırlıklandırılması ve sonuçların bir matris aracılığıyla görselleştirilmesidir; bu sayede rota, yüksek miras değeri–düşük turizm kapasitesi ya da bunun tersi gibi konumlarda açık biçimde tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşım, CREM'i yalnızca bir değerlendirme aracı değil aynı zamanda yeni bir kültürel rota (ROA) kurgulanırken stratejik kararları yönlendiren analitik bir planlama modeli hâline getirmektedir (Božić & Tomić, 2017).

Bu kavramsal çerçeve doğrultusunda Balıkesir kentinde önerilen tarihî kent kimliği rotası, kentin çok katmanlı tarihsel gelişimini ve kentsel belleğini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Önerilen rota; farklı dönemlere ait anıtsal yapılar, sivil mimarlık örnekleri, kamusal mekânlar ve kentsel odak noktalarını bütüncül bir yaklaşımla bir araya getirerek Balıkesir'in tarihsel sürekliliğini mekânsal bir anlatı üzerinden okumayı mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda rota; yalnızca tarihî mekânları fiziksel olarak birbirine bağlayan bir güzergâh değil; kentin sosyal, kültürel ve mekânsal dönüşüm süreçlerini yansıtan, geçmiş ile güncel kentsel yaşam arasında bağ kuran bir kültürel miras aracı olarak ele alınmaktadır.

Balıkesir'in Kent Kimliği

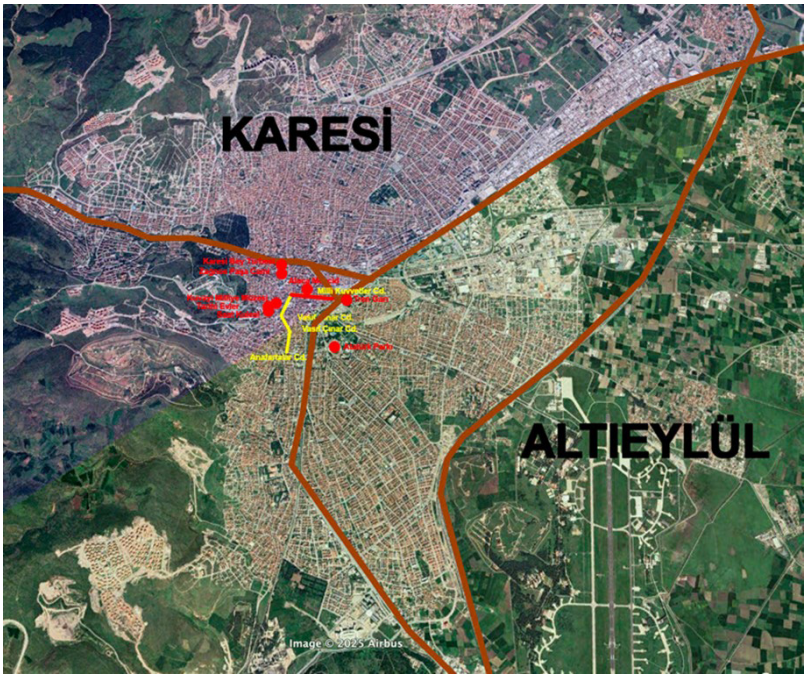
Balıkesir, tarih boyunca farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış olması ve Marmara ile Ege bölgeleri arasında bir geçiş noktası konumunda bulunması nedeniyle çok katmanlı bir kentsel gelişim sürecine sahiptir. Antik dönemlerden itibaren stratejik konumuyla öne çıkan kent, Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir yerleşim merkezi olmuş; Türklerin bölgeye yerleşmesiyle birlikte özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yeni bir kimlik kazanmıştır. Osmanlı döneminde inşa edilen camiler, hanlar, hamamlar ve çarşılar kentin ticari ve dinî merkezini güçlendirmiş, Balıkesir'i çevresindeki kırsal yerleşimlerin cazibe merkezi hâline getirmiştir. Cumhuriyet döneminde ise idari bir merkez olarak gelişimini sürdürmüş, ulaşım ağlarının genişlemesi ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesiyle birlikte bölgesel ölçekte önemli bir kent kimliği kazanmıştır (Akşar, 2011). Günümüzde Balıkesir'in kentleşme süreci hem tarihsel mirası hem de doğal çevre değerleri ile şekillenmekte; hızlı göç ve modernleşme süreçleri karşısında geleneksel kimliğini koruma çabaları öne çıkmaktadır. Balıkesir geçmiş dönemlerinden itibaren birçok farklı medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Balıkesir ve çevresi, Bizans döneminde Hristiyan kültürünün etkisi altında iken 7. yüzyılda Arap ordularının gelişiyle İslam kültürüyle tanışmıştır. 11. yüzyılda Türklerin Batı Anadolu'ya ulaşması bu kültürel yapının güçlenmesine katkı sağlasa da süreklilik arz etmeyen egemenlik nedeniyle bu süreç kesintiye uğramıştır. Haçlı Seferleri sırasında Bizans hâkimiyetinde kalan bölge, 14. yüzyılda Karesi Beyliği'nin kurulmasıyla Türk-İslam kültürünün yeniden gelişimine sahne olmuştur. Türkmen aşiretlerinin yerleşimiyle artan Türk nüfusu, 1345'te Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmesiyle birlikte Hristiyan Rumlarla ortak bir hukuk düzeni içinde "reaya" statüsünde yaşamıştır. Bu dönemde Ahilik teşkilatı ve lonca düzeni hem ekonomik faaliyetleri belirli kurallara bağlamış hem de Türkleştirme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Rumların el sanatlarına, Türklerin ise tarım ve yaylacılığa yönelmesi, göçebe tarım tekniklerinin yerleşik hayata aktarılmasıyla birlikte Anadolu'nun tarım kültüründe kayda değer bir gelişim sağlamıştır (Köprülü Bağbancı & Bağbancı, 2006, s. 35).

Balıkesir için Profesör Ernest Egli tarafından 1944 yılında oluşturulan imar planı 11.03.1970 yılında onaylanmıştır (archive.org, 1973, s. 356). Bu plan şekil 4'de ifade edilmiştir.

Şekil 4. Balıkesir 1944 İmar Planı (archive.org, 1973, s. 356'dan alınarak işlenmiştir.)

Günümüzde Balıkesir kent merkezinde, Anafartalar Caddesi, Milli Kuvvetler Caddesi ve Vasıfçınar Caddesi en yoğun kullanılan aksların başında gelmektedir. Bu akslar Şekil 5'te ifade edilmiştir.

Şekil 5. Balıkesir'de Yoğun Kullanılan Akslar

Şekil 4 ve Şekil 5 incelendiğinde zaman içerisinde yapılaşmanın arttığı görülmektedir.

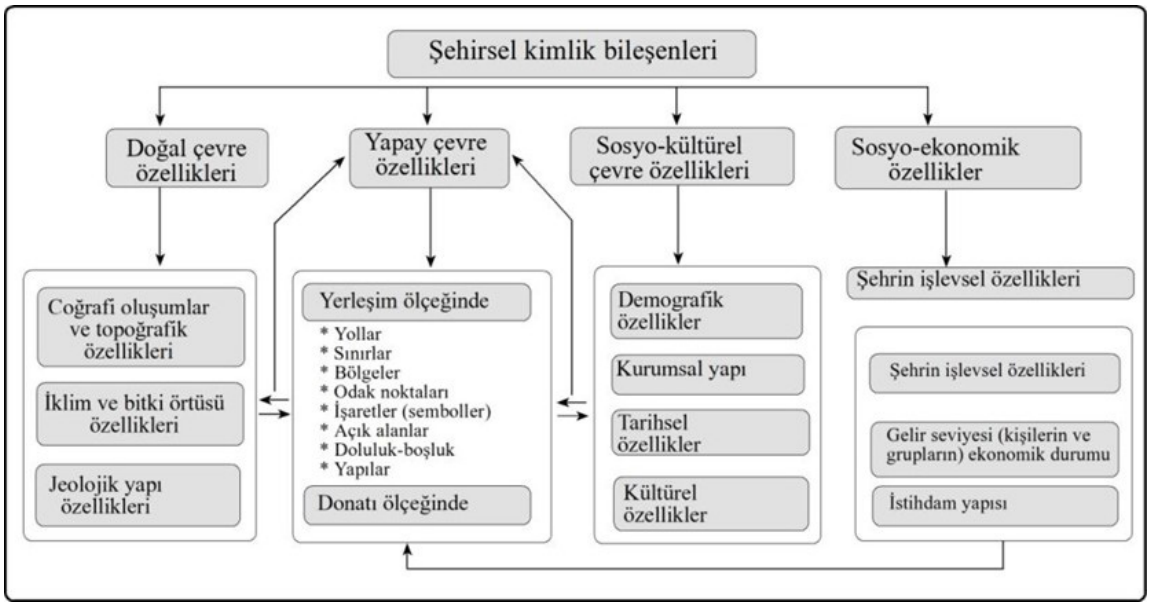
Balıkesir şehrinin kuruluşu ve adıyla ilgili netlik bulunmasa da ismine dair yazılan belgelerde Akhyraous, Akira, Hadrianoterai, PaleoCastro, Balıkısra (Belikisra), Balıkhisar (Balakhisar) ve Balıkesrî olarak geçtiği belirtilmektedir. Kentin ilk yerleşim yerinin ise Balıkesir'in 25 km. doğusunda bulunan Kepsut bölgesinde yer alan Akhyraous veya onun 5 km doğusunda yer alan Beyköy civarında olduğu tahmin edilen Hadrianoterai şehirlerinin ilk yerleşme bölgeleri olduğu kabul edilmektedir. Kent Bizanslılar döneminde önemli bir yerleşim yeri olarak görülmemiş ancak askerî bir üs olarak varlığını göstermiştir. Sahn-ı hisar Mahallesi civarına Karesi beyliğinin gelmesiyle gelişim göstermeye başlamıştır (Ünlüyol, 1995, s. 10-14).

Konum olarak Hem Marmara hem Ege Denizi'ne kıyısı olan nadir kentlerden birisidir. Balıkesir, Marmara ve Ege bölgeleri arasında köprü niteliği taşıyan konumuyla çok katmanlı bir kent kimliğine sahiptir. Hem tarım hem sanayi hem de turizm açısından önemli bir kent olan Balıkesir'in kimliği, antik çağlardan Osmanlı dönemine kadar uzanan zengin bir geçmişe sahiptir. Kuvayı Milliye hareketinin doğduğu yerlerden biri olarak milli mücadele tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde Balıkesir, farklı etnik kimlikleri bünyesinde barındıran bir kenttir. Bu durumun temel sebebi farklı kentlerden büyük oranda göç almasıdır. 19. yüzyılda kentin nüfus yapısı ve kentsel gelişimini; kentte göçebe hâlinde yaşayan aşiretlerin yerleşik düzene geçmesi ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı etkilemiştir. Savaşta askerlerin ölmesi ve nüfusun azalmasıyla Balkanlardan gelen göç büyük oranda etkili olmuştur İstanbul ve İzmir arasında aracılık eden ve yeniden ölçeklenen olarak tariflenen Balıkesir'in İstanbul kent bölgesine dâhil edilmek istendiği merkezî ve yerel yönetim tarafından hazırlanan raporlardan anlaşılmaktadır. Kocaeli, Bursa ve İstanbul'un doyum noktasına ulaşması, sıradaki kent olarak Balıkesir'i işaret etmektedir. (Kızıltepe, 2022, s. 138,146).

Balıkesir sahip olduğu konumu sayesinde Bandırma iskelesi ile Marmara Denizi'ne, Edremit ve Ayvalık iskeleleri ile Ege Denizi'ne bağlı olması sebebiyle tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi olmuştur. 19. yüzyılda demir yolunun kente ulaşması kentin gelişmesinde önemli bir rol oynarken; 1897 yılında meydana gelen büyük Balıkesir depreminden sonra kent yeniden bir yapılanma sürecine girmiştir. Kentin ilk imar planı Ernst Egli tarafından, 1941 yılında hazırlanmış ve 1944 yılında kabul edilerek ve yürürlüğe girmiştir. 14. yüzyılda Osmanlı yönetiminde olan kent 18. yüzyılda 20 mahallesiyle dirlik ve düzeni sağlamak hedefinde; yöneticileri, vakıf eserleri, çarşı ve pazaryerleri ile Balıkesir kentinin de tam bir Osmanlı şehri olduğu gözlenmektedir. (Güney, 2018). 1916 yılında kentin en işlek caddesi olan Milli Kuvvetler Caddesi açılmıştır. Bu cadde eski belediye binasını gar binasına bağlayan bir aks konumunda olduğu için İstasyon Caddesi olarak da anılmaktadır (Birol, 2004, s. 12).

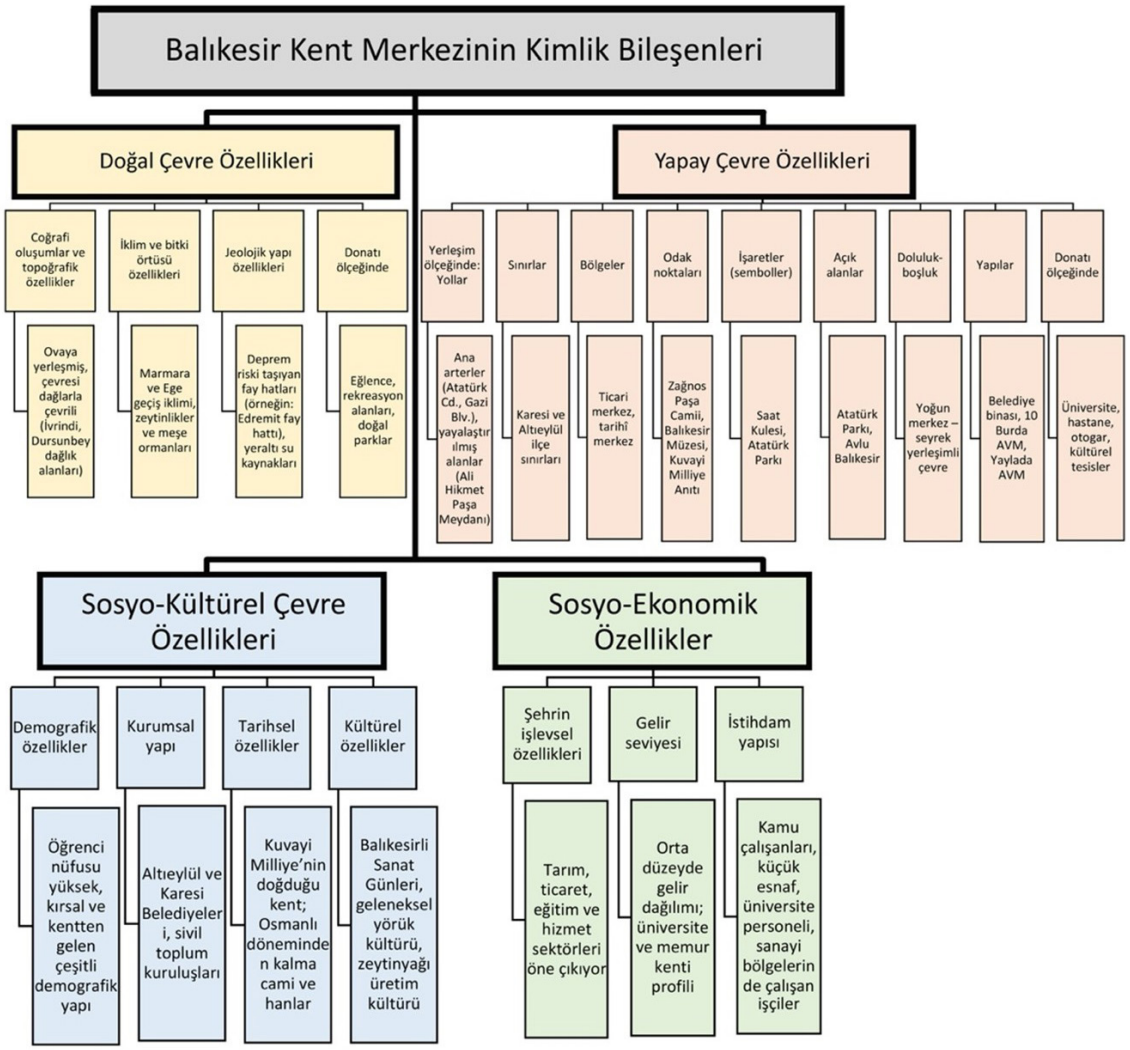
Kent sosyal etkinliklerin ve insanların ortak paylaşımlarda bulunduğu bir yaşam alanıdır. İnsanın etkisiyle oluşan çevrede kimliği oluşturan en önemli unsur, kente ait olan ve kentlinin gündelik yaşamında temasta bulunduğu anıt niteliğindeki yapı ve yapı gruplarıdır. Bir kentte bulunan mimari değerler, kent kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kentin kültürel ve doğal değerleri kent kimliğini şekillendirmektedir. Kentin kimliğinin oluşmasında bu değerlerin korunması ve bu değerlerin ortaya koyduğu mesajların geleceğe aktarılması gerekmektedir (Birol, Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine Bir Değerlendirme, 2007, s. 48). Bu bağlamda Balıkesir Mevlevihanesi, Zağnos Paşa Külliyesi, Balıkesir Saat Kulesi gibi yapılar, tarihî belleğini yansıtan anıt niteliğindeki yapılar olarak rol üstlenmektedir. Balıkesir'in kent belleği; halkın mekânlarla kurduğu tarihsel, kültürel ve duygusal bağlardan oluşmaktadır. Bu bellek, kolektif hafızayla şekillenmekte ve kentin özgün karakterini belirlemektedir. Kente ait bellek ve kimlik birbirini besleyen iki önemli kavramdır.

Kent kimliğinin şekillenmesini etkileyen faktörleri; Deniz (2004: 22), Solak (2014: 36), Uğur ve Aliağaoğlu'ndan (2019) düzenleyerek bir araya getiren Aliağaoğlu ve Mirioğlu (2020, s. 378) 4 ana başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar Şekil 6'da ifade edilmiştir.

Şekil 6.Kentsel Kimlik Bileşenleri (Aliağaoğlu & Mirioğlu, 2020, s. 378)

Şekil 6'dan yola çıkarak Balıkesir kent kimliği bileşenleri Şekil 7'de ifade edilmiştir. Şekil 7'ye göre Balıkesir kent merkezinin kimliğini oluşturan bileşenleri doğal çevre, yapay çevre, sosyokültürel ve sosyoekonomik özellikler başlıkları altında bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır; coğrafi konum, topografya, iklim ve jeolojik yapı gibi doğal unsurlar kentin fiziksel altyapısını belirlerken; yerleşim düzeni, ulaşım aksları, odak noktaları, simgesel yapılar ve açık alanlar yapay çevrenin mekânsal karakterini tanımlamaktadır. Buna ek olarak demografik yapı, tarihsel birikim, kurumsal yapılanma ve kültürel değerler kentin toplumsal belleğini ve kimliğini şekillendirirken; tarım, ticaret, sanayi ve hizmet sektörlerine dayalı ekonomik yapı, gelir düzeyi ve istihdam profili Balıkesir'in sosyoekonomik dinamiklerini ortaya koymaktadır; bu bağlamda kent kimliği, söz konusu tüm bileşenlerin karşılıklı etkileşimiyle oluşan çok katmanlı bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 7. Balıkesir Kent Kimliği Bileşenleri

Balıkesir kapsamında yapılan çalışmalar incelendiğinde; Aliağaoğlu ve Miroğlu (2020), kentlerin; tarihsel ve kültürel birikimleri doğrultusunda özgün kimlikler geliştirmekte ancak küreselleşme sürecinin de bu özgünlüğü zayıflattığını belirtmektedir. Yaptıkları çalışma, Balıkesir kent kimliğini doğal, yapay ve sosyokültürel bileşenler üzerinden değerlendirmektedir. Balıkesir, belirgin bir doğal simgeye sahip olmayan, ova karakterli bir kent olup konumu nedeniyle transit kent niteliği taşımaktadır. Kentin en baskın kimlik unsuru, Milli Mücadele geçmişi ve askerî kimliğidir. Çalışma içeriğinde yapılan zihin haritaları, kentsel imajın ağırlıklı olarak merkezî iş alanında yer alan nirengi noktaları üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Atatürk Parkı ve ana ulaşım aksları öne çıkarken tarihsel ve kültürel yapıların algısal düzeyde geri planda kalması, bu mekânların kent kimliğindeki temsil gücünün zayıfladığını ortaya koymaktadır. Ulaşım odaklı mekânların baskınlığı, Balıkesir'in alt kademe bölge merkezi olma konumuyla ilişkilidir. Buna karşın, kentin yakın ve uzak çevresindeki doğal ve kültürel değerler, Balıkesir kent kimliğini tamamlayan önemli bileşenler olarak değerlendirilmektedir (Aliağaoğlu & Mirioğlu, 2020, s. 393). Balıkesir Günümüzde hâlen daha Osmanlı şehri olarak anılmaktadır. Osmanlı şehirlerinin fiziki yapısını başlangıçta dinî, ilmî ve sosyal yapılar şekillendirmektedir (Ünlüyol, 1995, s. 185).

Balıkesir Mevlevihanesi: Mevlevihaneler, Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'den sonra Mevleviliğin teşkilatlanması ve yayılmasında önemli rol oynayan dinî ve kültürel merkezler olarak Osmanlı coğrafyasında geniş bir etkiye sahip olmuştur. Konya'daki Mevlânâ Tekkesi bu yapılar arasında merkezî konumdayken, Osmanlı yönetiminin desteğiyle özellikle XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar sayıları hızla artmıştır. Bu gelişimde hem Safeviliğin Anadolu'da yayılmasını engellemeye yönelik devlet politikaları hem de Mevlevi kökenli devlet adamlarının etkisi belirleyici olmuştur. Bu bağlamda Balıkesir'de de XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Hacı İlyas Paşa tarafından bir Mevlevihane inşa edilmiştir. Mustafa Fakih Mahallesi'nde Zağnos Paşa Camii

civarında yer alan bu yapı, iki oda ve bir avludan oluşmaktaydı. Kaynaklarda daha önce Balıkesir'de mevcut bir Mevlevihane'nin bulunduğu ve buradaki eşyaların yeni yapıya nakledildiği belirtilmektedir. Ancak İlyas Paşa'nın vakıf düzenlemelerini yapamadan öldürülmesi sebebiyle bu Mevlevihane kısa sürede işlevsiz hâle gelmiş ve yaklaşık bir asır kapalı kaldıktan sonra yeniden onarılmıştır. Her ne kadar günümüzde mevcut olmasa da dönemin şairleri Nefî ve Cevrî'nin kasidelerinde övgüyle bahsetmeleri hem İlyas Paşa'nın kişiliğini hem de yaptırdığı Mevlevihane'nin Osmanlı kent yaşamındaki önemini ortaya koymaktadır (Öntuğ, 2024, s. 20-22)

Balıkesir Saat Kulesi ve Tarihî Şadırvan: Balıkesir Saat Kulesi, literatürde Hadika-i Hamidiye adıyla da anılmaktadır. (Kimin?) aktardığına göre, kulenin II. Abdülhamid döneminde inşa edildiği ve bulunduğu alanın, padişaha ait Hadika-i Hamidiye isimli bir bahçeyi barındırdığı belirtilmektedir. Kare planlı olarak tasarlanan yapı, dıştan 3,5 x 3,5 m., içten ise 2 x 2 m. ölçülerindedir. Zemin seviyesinden en üst noktada yer alan ahşap köşke kadar toplam yüksekliği 20,99 metre olan kule, yukarıya doğru daralan kademeli bir form sergilemektedir. Yapının üst bölümünde, dört yöne açılan gotik kemerli pencerelere sahip bir ahşap köşk bulunmaktadır. Bu köşk, her cephesinde yer alan balkonlarıyla dikkat çekmektedir. Balkonların çevresinde demir korkuluklar yer almakta olup kule iç kısmında ise ahşap bir merdiven aracılığıyla üst katlara erişim sağlanmaktadır (Şentürk, 2019, s. 51-53). Kulenin en üst kısmında bulunan çan, her saat başı saatin vuruş sayısı kadar, yarım saatlerde ise bir kez çalacak şekilde düzenlenmiştir. Bu özellik, kulenin yalnızca mimari değil, aynı zamanda işlevsel bir kentsel unsur olarak kent yaşamına katkı sunduğunu göstermektedir. Eski dönem görsellerinin incelenmesi, Saat Kulesi'nin günümüzde bulunduğu alanın II. Abdülhamid döneminde Hadika-i Hamidiye adıyla anılan bir bahçe düzenlemesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu süreçte bahçe içerisinde Hamidiye Çeşmesi inşa edilmiş; kent ölçeğinde ise Büyük Şadırvan (1895) ve Küçük Şadırvan gibi kamusal su yapıları kentsel dokuya kazandırılmıştır. Öte yandan, Karesi Mutasarrıfı Ömer Ali Bey tarafından 16 Şubat 1898 tarihinde kaleme alınan rapor, söz konusu dönemde meydana gelen depremin kent genelinde ciddi ölçekte yıkıma yol açtığını belgelemektedir. Günümüzde Saat Kulesi'nin yanında bulunan şadırvanın Ömer Ali Bey tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir (Öntuğ M. , 2023)

Balıkesir Geleneksel Tarihî Evleri: Cumhuriyet devrimlerinin hayata geçirilmesiyle birlikte benimsenen Batılı yaşam biçimi, bu dönemde inşa edilen konut yapılarının hem mekânsal örgütlenmesini hem de cephe kurgusunu belirleyici biçimde etkilemiştir. Dönemin Türk mimarları, konut mimarisinde modernist yaklaşımları benimseyerek geniş saçaklar, yatay vurgulu çatı çizgileri, işlevsellik temelli plan şemaları, giriş katında yer alan kapalı çıkmalar, silindirik kütle kullanımı ve köşelerde dairesel dönüşler gibi biçimsel ve mekânsal ögelere yönelmiştir. Bununla birlikte, taş, tuğla ve ahşap gibi geleneksel malzemelerin yığma sistem inşa teknikleriyle birlikte kullanılması, modernist mimari anlayışın yerel yapım pratikleriyle bütünleştiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyet döneminde kentlerde inşa edilen yeni müstakil konutlar ve apartman yapıları, modernist estetik ile geleneksel malzeme ve tekniklerin sentezlendiği özgün bir konut mimarisi karakteri ortaya koymaktadır (Uçar, 2021, s. 39).

Kuvayi Milliye Müzesi: Balıkesir Kuvayı Milliye Müzesi binası, 1840 yılında Karesi Sancağı Defterdarı Giridizade Mehmet Paşa'nın konutu olarak inşa edilmiştir. Yapı, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesinin ardından, 16 Mayıs 1919 tarihinde Balıkesir halkının bir araya gelerek Batı Anadolu'da silahlı direniş kararını aldığı önemli bir mekân olarak tarihsel bir işlev üstlenmiştir. Bu yönüyle bina, Milli Mücadele sürecinde Balıkesir'in örgütlenme ve direniş merkezi olmuştur. Uzun yıllar II. Kolordu Komutanlığı karargâhı olarak kullanılan yapı, 1947–1988 yılları arasında belediye hizmet binası işlevini sürdürmüştür. 1988 yılında müze olarak değerlendirilmek üzere Kültür Bakanlığı Eski Eserler Genel Müdürlüğüne devredilen bina, restorasyon çalışmalarının ardından 6 Eylül 1996 tarihinde "Balıkesir Kuvayı Milliye Müzesi" adıyla ziyarete açılmıştır. Bu süreç, yapının sivil konuttan askerî ve idari kullanıma, ardından kültürel miras işlevine dönüşümünü ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır (Muze.gov.tr, Yok).

Zağnos Paşa Külliyesi ve Paşa Hamamı: Fatih Sultan Mehmet'in veziri olan Zağnos Paşa tarafından 865/1450-61 tarihinde Balıkesir'de sürgün olduğu zaman yaptırılmıştır (Ünlüyol, 1995, s. 187). Cami, türbe ve hamamdan oluşan külliye, Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Zağnos Paşa tarafından 1461 yılında inşa ettirilmiştir. Günümüze bu yapı topluluğundan yalnızca hamam, özgün hâliyle ulaşabilmiştir (VAKIF/WAQF, -, s. 28). Zağnos Paşa Camii, Balıkesir kent belleğinde önemli bir anıtsal yapı olarak varlığını sürdürmektedir. 1898 depremi sonrası yeniden inşa süreci, mali yetersizlikler, bürokratik engeller ve toplumsal itirazlar nedeniyle gecikmiş; çalışmalar halkın katkılarıyla ve Mutasarrıf Ömer Ali Bey'in yönetiminde yürütülmüştür. 1902'de temeli atılan cami, tasarım

sürecindeki değişiklikler ve toplumsal muhalefetle şekillenmiş; bu durum dönemin en büyük sorunlarının mali kaynak eksikliği ve kutsal yapılara müdahale algısının yönetimi olduğunu göstermektedir (Şenyurt, 2023, s. 251).

Karesi Bey Türbesi: Balıkesir'de bulunan ve Karesi Beyliği'nin kurucusu Karesi Bey adına inşa edilmiş olan türbe, kentin tarihsel ve siyasal belleği açısından önemli bir anıtsal yapıdır. 1898 Balıkesir depreminde yıkıma uğrayan türbe, dönemin belediye başkanı Hayrettin Bey'in girişimleriyle yeniden inşa edilerek onarılmıştır. Yapı, Karesi Bey ile birlikte beş oğlunun da medfun bulunduğu bir anıt mezar niteliği taşımaktadır (KültürEnvanteri, 2025).

Yıldırım Cami ve Medresesi: XIV. yüzyılın ikinci yarısında (1388) Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan yapı, Osmanlı döneminden günümüze ulaşan en eski eserlerden biri olup Zağnos Paşa Camii yapılıncaya kadar şehrin en büyük camisi olarak kabul edilmiştir. Vakıf kayıtlarında cami olarak geçen yapı, zaman içinde 1234 H. ve 1313 H. yıllarında onarımlar görmüş, deprem nedeniyle ciddi hasar almıştır. Halk arasında yapının önce kilise olduğu yönünde rivayetler bulunsa da plan şeması, sütun düzeni ve yönlenmesi gibi mimari özellikler Bizans bazilikalarını çağrıştırsa da kesin bir kilise kökenini doğrulamak mümkün değildir. Yapı, bu yönüyle Balıkesir'in tarihsel ve mimari belleğinde önemli bir yere sahiptir. Yapının plan düzeni bazilikal şemayı çağrıştırsa da kıble yönü, mihrap duvarı ve mekân kurgusu kilise planıyla örtüşmemektedir; bazı devşirme sütun ve başlıkların kullanılması bu algıyı güçlendirmiştir. Cami, kuzey–güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup üç nefli bir iç mekâna sahiptir; son cemaat yeri zamanla kapatılarak ibadet alanına dâhil edilmiş, beden duvarları kalın ve masif bir yapı sergilemektedir. Genel özellikleriyle yapı, geç döneme ait mimari karakteri yansıtmaktadır. (Sabih, 1977, s. 3-5).

Alaca Mescid: Kitabesi bulunmadığından yapım tarihi ve banisi bilinmeyen Alaca Mescit, 1911 yılında onarım görmüş; Milli Mücadele sürecinde Balıkesir'deki ilk örgütlü direniş kararlarının alındığı önemli bir mekân olmuştur. İzmir'in işgalinin ardından 1919 yılında burada gerçekleştirilen toplantılar, ilhakın reddi ve silahlı mücadelenin başlatılmasına zemin hazırlamıştır. 2024'te başlatılan restorasyon çalışmaları tamamlanmış ve yapı 2025 yılında yeniden ibadete açılmıştır (KültürEnvanteri-2, 2025).

Milli Kuvvetler Caddesi: Balıkesir'in günümüz kent merkezindeki ilk yerleşim alanları, Hisariçi Mahallesi ve yakın çevresinde 14. yüzyılın ortalarında şekillenmeye başlamıştır. 16. yüzyıla gelindiğinde kent, yaklaşık yirmi mahalleden oluşan bir yerleşim dokusuna ulaşmıştır. Bu dönemde Milli Kuvvetler Caddesi; Hisariçi, Eski Kuyumcular, Şeyh Lütfullah ve Hacı Umur mahalleleri sınırları içerisinde yer almakta olup erken dönem kent merkezinin çekirdeğini oluşturan ticari ve kamusal yapıların yoğunlaştığı bir aks niteliği taşımaktadır. Özellikle 16. yüzyılda, kentsel sirkülasyonun en yoğun olduğu güzergâhlardan biri olarak öne çıkan cadde, Balıkesir kent merkezinin başlıca ulaşım ve etkileşim alanı konumundadır. Günümüzde ise Milli Kuvvetler Caddesi, yaya ve taşıt hareketliliğinin yüksek olduğu, ticaret ve konaklama işlevlerinin yoğunlaştığı yapısıyla Balıkesir şehir merkezinin en önemli kentsel akslarından biri olma özelliğini sürdürmektedir (Aksun, 2022, s. 12)

Balıkesir Tren Garı: Balıkesir Tren Garı, İzmir–Basmane–Kasaba (Turgutlu) Demiryolu hattı kapsamında 1870 yılında SCR&SCP adlı Fransız şirketi tarafından inşa edilmiş olup Anadolu'nun en eski ikinci demiryolu hattına hizmet veren önemli bir ulaşım yapısıdır. 1911'den itibaren Bandırma–Balıkesir–Soma, 1913 sonrası Soma–İzmir hatlarıyla bölgesel demir yolu ağında merkezî bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyet döneminde demir yollarının devletleştirilmesi sürecinde 1934 yılında TCDD tarafından satın alınan gar binası, 2018 yılında restore edilmiştir. Dikdörtgen planlı, simetrik ve iki katlı olarak tasarlanan yapı; lojmanlar, çalışma mekânları, iki ray ve iki platformu ile Balıkesir'in ulaşım ve kentsel tarihinin önemli bir bileşeni niteliğindedir (Evci, 2020).

Hükümet Binası: 1900'lü yıllarda inşa edilmiş olan Hükümet Binası sahip olduğu mimari karakteri ve temsil ettiği düşünce biçimiyle kent içerisinde önemli bir yapıdır. Geleneksel kent dokusu ile ilişki kurmayan anıt niteliğinde bir tavır sergilemektedir (Birol, 2004, s. 13). Günümüzde valilik olarak kullanılan bu yapı; 1933 yılında orta blok yığma tarzda, 1950'li yıllarda karma tarzda 2 adet blok ilavesi ve son kat ilavesi yapılmıştır.

Genel olarak yapı itibarıyla betonarme karkastır[2]. Hükümet konağına ait görsel Şekil 8'de ifade edilmiştir.

[2] http://www.balikesir.gov.tr/hukumet-konagi-tarihi, Erişim tarihi:24.07.2025

Tarihî hükümet konağı[3]

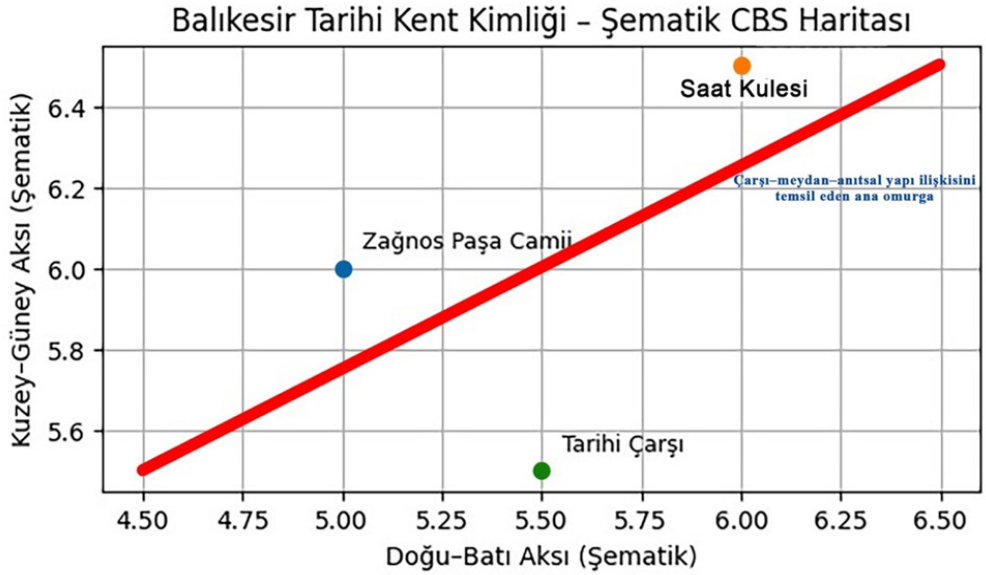
Günümüzde eski vali konağı[4]

Şekil 8. Balıkesir Hükümet Konağı

Atatürk Parkı: 1934 yılında açılan park, kadın ve erkeklerin bir arada bulunabileceği kentin ilk rekreasyon alanıdır. Diğer önemli bir alan Atatürk Parkı'ndan hemen önce 1933 yılında kurulan Halk Evi'dir. Halk Evi'nde tiyatro, bale, davet, yemekler ve kurslar gibi birçok sosyal etkinlik meydana gelmiştir (Birol, 2004, s. 13).

Bulgular

Balıkesir için tarihî kent kimliğini gösteren şematik bir CBS haritası ChatGPT'den yaralanılarak oluşturulmuş ve Photoshopta düzenlenerek Şekil 9'da ifade edilmiştir. ChatGPT için; "Balıkesir'in tarihî kent kimliğine yönelik CBS haritalama yap." komutuyla ilerlenerek bu görsele ulaşılmıştır. Bu haritada; Balıkesir tarihî kent merkezinde kamusal yaşam, anıtsal yapılar ve çarşı omurgası etrafında yoğunlaşmasıyla kentsel belleğin mekânsal sürekliliğini desteklediği anlaşılmaktadır

Şekil 9. Balıkesir Tarihî Kent Merkezinde Bellek Odakları Ve Kamusal Aksların Şematik CBS Haritası (ChatGPT)

Balıkesir'in kent kimliği; tarihsel mirası, doğal güzellikleri ve kültürel çeşitliliğiyle güçlü bir temele sahiptir. Ancak bu kimliğin korunması, plansız yapılaşma, hızlı göç ve kimliksizleşme riskleri karşısında stratejik bir önem taşır. Kent kimliğini korumak hem kentin belleğini hem de gelecekteki sosyal, ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliğini güvence altına almak anlamına gelir. Balıkesir'in kent belleği, sembolleri ve mimari yapıları, yerel halkın kimliğini oluşturan ve yaşatan unsurlardır. Bu miras, geçmişin izlerini bugüne taşırken, kentle özdeşleşmiş değerlerin

[3] https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159089135469572&set=a.303731884571, Erişim tarihi:24.07.2025

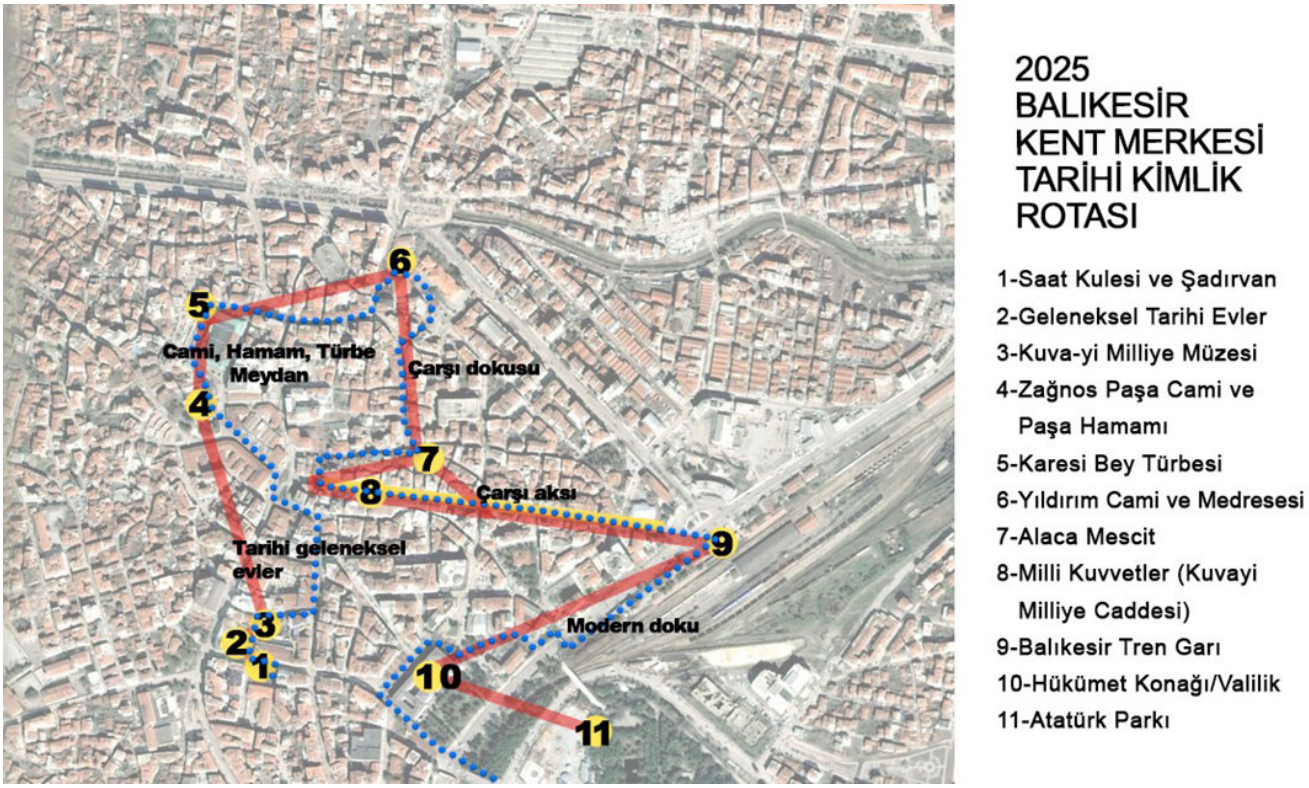
[4] https://www.medyamidas.com/balikesire-yeni-atamalar, Erişim tarihi:03.11.2025

korunmasını da gerekli kılar. Önerilen kent merkezi tarihî kimlik rotası Şekil 10'da ifade edilmiştir. Şekil 10'da ki rotanın oluşturulmasında; belirlenen durak noktalarının işaretlenerek birbirine bağlanmasıyla oluşmaktadır. Yayaların yürüyerek rotayı deneyimlemesi için oluşturulan rota Şekil 11'de ifade edilmiştir. Oluşturulan rota yaya olarak yürüme hızında ortalama 3.5 km mesafe ve 1 saat civarında sürmektedir. Saat Kulesi ve Kuvayi Milliye Müzesi aynı bahçede yer almaktadır. Bahçeden geleneksel evlere geçildikten sonra Zağnos Paşa Camisi'ne doğru ilerlerken geleneksel tarihî evler ve çeşmeler rota üzerinde bulunmaktadır. Zağnos Paşa Cami ve Karesi bey Türbesi etrafında yerel dükkanlar yer almaktadır. Bu alandan Kuvayi Milliye Caddesi'ne doğru geçildiğinde farklı bellek mekânları karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi de caddenin arkasında yer alan Alaca Mescittir. Bu bölgede, yerel dükkanlar, butikler ve çay ocakları yer almaktadır. Caddenin sonunda tren garı yer almaktadır. Vasıf Çınar Caddesi'ne doğru günümüzdeki Valilik binası ve devamında ise Atatürk Parkı ile sonlanmaktadır.

Şekil 10. Balıkesir Kent Kimliği Rotası

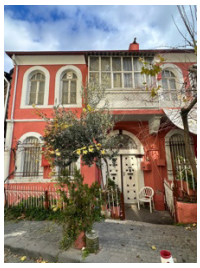
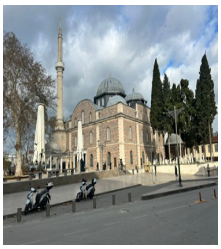
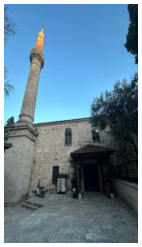
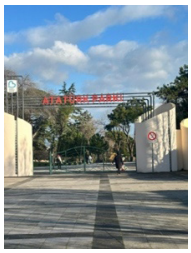
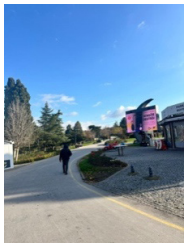
Şekil 10'a göre; 2005 yılı daha organik ve sık dokulu bir yerleşime sahiptir. Parsel ölçekleri küçük ve yapı daları düzensizdir. Geleneksel kent merkezi karakteri güçlü; tarihî çekirdek okunabilir durumdadır. Demir yolu çevresi ve ana akslarda yapı yoğunluğu 2005 yılına göre daha düşüktür. 2025 yılında yapı yoğunluğunun belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Özellikle ana ulaşım aksları ve kavşak çevrelerinde daha büyük yapı blokları ve toplu konut dokusu görülmektedir. Boş/parçalı alanların büyük ölçüde yapılaştığı, kentsel sıkışmanın arttığı bir yapı söz konusu hâle gelmiştir. Merkezdeki tarihsel doku, çevresindeki yeni gelişmelerle 2005 yılına göre baskılanmış durumdadır. Sonuç olarak 2005'te daha "okunabilir" olan tarihsel merkez, 2025'te çevresel yoğunlaşma nedeniyle algısal olarak zayıflamıştır. Bu sebeple tarihî çevrenin algılanması için tarihe yönelik kimliği oluşturan mekânların tanınması ve bu bağlamda oluşturulacak rotanının önemini göstermektedir. Şekil 10'da hazırlanan, Şekil 11'de yürüme aksları gösterilen öneri niteliğinde Balıkesir için hazırlanan kent kimliği rotası, kentin tarihsel, kültürel ve doğal değerlerini bir bütün hâlinde ele alarak kent belleğini görünür kılma amacını taşımaktadır. Rotadaki noktaları ifade eden fotoğraflar Şekil 12'de ifade edilmiştir.

Şekil 11. Balıkesir Kent Kimliği İçin Yayalar İçin Yürüme Rotası

Şekil 11'de mavi noktalı aks ile yayaların belirlenen rota üzerinde kent kimliğini deneyimlemeleri için rota önerisi gösterilmektedir. Bu rota araştırmacının yerinde gözlemi doğrultusunda oluşturulmuştur. 1-7 durak noktaları arasındaki yürüme rotasında sokaklarda kentin tarihî yapıları, eski kent dokususu, çarşısı görülürken rotanın ilerlemesiyle birlikte kentin modern yüzüne doğru ulaşılmaktadır. 11 numaralı rota durağı hariç tüm noktalar belirli bir üslupta inşa edilmiş tarihî anıtsal yapılardır. 11 numaralı rota ise kent planlamasında önemli bir yeri olan halkın sık bir şekilde kullandığı kent merkezinde yer alan kamusal bir alanı ifade etmektedir.

1, 2, 3, 4, 5 ile ifade edilenler içerisinde Saat Kulesi, Şadırvan, Kuva-yi Milliye Müzesi, Zağnos Paşa Cami ve Hamamı, Karesi Bey Türbesi; meydanlarda yer aldığı için yaya tarafından algılanması olumlu görülmüştür. Zağnos Paşa Hamamı aktif olarak kullanılmaktadır. 6-7 ile ifade edilen Yıldırım Cami ve Medresesi ile Alaca Mescid çarşı dokusunun arka taraflarında kaldığı ve diğer yapıların arasında kaybolduğu için algılanması zorlaşmaktadır. Önerilen bu rota ile bu yapıların öne çıkması sağlanmaktadır. Tren garı (9) hem yaya hem de araç içerisinden algılanabilir ve görünebilir konumdadır. Hükümet Konağı (10) araç trafiğinden duvarlar ve peyzaj ile ayrılmasına ek olarak kuzey cephesinden yaya hâlinde algılanması olumludur. Son durak noktası Atatürk Parkı (10) ise yeşil dokusu ile kent içerisinde ferahlama alanı sağlamaktadır.

1- Saat Kulesi ve Şadırvan	2- Geleneksel Tarihî Evler
 	
3- Kuva-yi Milliye Müzesi	4- Zağnos Paşa Cami
	
4- Paşa Hamamı	5- Karesi Bey Türbesi
	
6- Yıldırım Cami ve Medresesi	7- Alaca Mescid
 	
8- Milli Kuvvetler Caddesi Kuvayi Milliye Caddesi	9- Balıkesir Tren Garı
 	
10- Hükümet Konağı/Valilik	11- Atatürk Parkı
	

Şekil 12. Balıkesir Kent Kimliği Rotası Duraklarının Görselleri

Önerilen yaya rotası, Balıkesir kent merkezinde tarihsel süreklilik ile mekânsal dönüşümün birlikte okunmasına olanak tanıyan bütüncül bir kentsel deneyim sunmaktadır. Rota boyunca kullanıcı, meydanlar ve çarşı aksları aracılığıyla anıtsal yapılarla doğrudan ilişki kurarken sokak dokusunun daralıp genişlemesi, yapı yoğunluğunun değişimi ve kamusal alanların çeşitlenmesi sayesinde kentin morfolojik katmanlarını algılayabilmektedir. Özellikle arka planda kalan ve algılanabilirliği düşük olan dinî ve sivil mimarlık örneklerinin rota kapsamında görünür kılınması, kültürel mirasın kent belleği içerisindeki sürekliliğini güçlendirmektedir. Bununla birlikte rotanın modern dokuya ve yeşil alanlara doğru evrilmesi, tarihsel merkez ile çağdaş kentsel kullanım alanları arasında mekânsal bir geçiş sağlamakta; böylece yaya odaklı planlama yaklaşımının kent kimliği

üzerindeki etkisini somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda rota, yalnızca fiziksel bir ulaşım güzergâhı değil aynı zamanda kentsel kimliğin deneyimlenmesini destekleyen bir anlatı aracı niteliği taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Balıkesir'in tarihsel kent kimliğinin, hızlı kentleşme ve yapılaşma baskısı altında algısal ve mekânsal olarak zayıfladığını; özellikle 2005–2025 yılları arasında tarihî çekirdeğin okunabilirliğinin azaldığını ortaya koymaktadır. Kent merkezinde anıtsal yapılar, kamusal alanlar ve tarihsel akslar hâlen güçlü bellek odakları oluştursa da bu mekânların bütüncül bir sistem içinde ele alınmaması, kentsel belleğin sürekliliğini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, tarihsel mirasın kent yaşamı içindeki temsil gücünün giderek azalmasına neden olmaktadır. Araştırma kapsamında geliştirilen tarihî kent kimliği rotası, Balıkesir'in çok katmanlı tarihsel gelişimini mimari ve mekânsal ilişkiler üzerinden okunabilir kılmayı amaçlayan bir araç olarak değerlendirilmiştir. Rota; Zağnos Paşa Külliyesi ve Paşa Hamamı, Karesi Bey Türbesi, Yıldırım Cami, Alaca Mescit, Kuvayi Milliye Caddesi, Tren Garı, Saat Kulesi ve Şadırvan, Atatürk Parkı ve geleneksel konut dokusu gibi farklı dönemlere ait yapıları ve kamusal mekânları bir araya getirerek kentin tarihsel sürekliliğini mekânsal bir anlatıya dönüştürmektedir. Bu yaklaşım, kent kimliğinin yalnızca tekil yapı ölçeğinde değil, bu yapıların oluşturduğu ilişkisel ağ üzerinden algılanmasını sağlamaktadır.

Çalışmanın bulguları bütüncül olarak değerlendirildiğinde, Balıkesir'in tarihsel kent kimliğinin güncel kentleşme dinamikleri karşısında parçalı ve zayıflayan bir algısal süreklilik sergilediği açıkça görülmektedir. Analizler, kent belleğinin ağırlıklı olarak anıtsal yapılar, tarihsel kamusal mekânlar ve belirli kentsel akslar etrafında yoğunlaştığını ancak artan yapılaşma baskısı, ulaşım odaklı mekânsal düzenlemeler ve plansız yoğunluk artışı nedeniyle bu odakların kent bütünü içindeki temsil gücünün azaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kent kimliğinin yalnızca fiziksel koruma politikalarıyla sürdürülebilir kılınamayacağını; mekânlar arası ilişkilerin, kullanım sürekliliğinin ve algısal okunabilirliğin birlikte ele alınmasını gerekli kıldığını göstermektedir. Önerilen tarihî kent rotası yaklaşımı, Balıkesir'in farklı dönemlere ait mimari ve kentsel katmanlarını ilişkisel bir ağ içerisinde yeniden kurgulayarak kentsel belleği mekânsal bir anlatıya dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Bu yönüyle rota, yalnızca bir dolaşım güzergâhı değil; kent kimliğinin yeniden okunmasını, toplumsal aidiyetin güçlendirilmesini ve kültürel mirasın gündelik yaşamla bütünleşerek sürdürülebilir biçimde aktarılmasını sağlayan stratejik bir planlama aracı olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak çalışma, Balıkesir özelinde tarihî kent rotalarının, kentsel belleğin görünür kılınması ve kent kimliğinin sürekliliğinin sağlanması açısından etkili, uygulanabilir ve analitik değeri yüksek bir yaklaşım sunduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı, Balıkesir kent merkezinde yer alan tarihsel, mimari ve kamusal mekânlarla sınırlandırılmış olup kentin kırsal alanları ve ilçe ölçeğindeki kültürel miras bileşenleri araştırma dışı bırakılmıştır. Kullanılan nitel araştırma yöntemleri; arşiv taraması, literatür incelemesi, yerinde gözlem ve mekânsal analiz gibi yorumlayıcı tekniklere dayandığından, elde edilen bulguların öznel değerlendirmeler içermesi ve araştırmacının mekânsal okuma yetkinliğiyle ilişkili olması yöntemin temel sınırlarını oluşturmaktadır. Veri üretim sürecinde, bazı tarihsel belgelere ve özgün planlara erişimde yaşanan kısıtlar ile saha gözlemlerinin belirli zaman aralıklarıyla sınırlı olması, mekânsal kullanım pratiklerinin tüm çeşitliliğiyle yakalanmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca çalışma, nicel kullanıcı verileri, anketler veya istatistiksel analizler içermediğinden, bulguların kent nüfusunun tamamına genellenmesi mümkün değildir. Bununla birlikte elde edilen sonuçlar, Balıkesir'in tarihsel kent kimliğinin okunabilirliği ve kentsel bellekle ilişkili mekânsal sürekliliğin değerlendirilmesi açısından bağlamsal ve derinlemesine bir analiz sunmakta; benzer tarihsel katmanlaşmaya sahip orta ölçekli Anadolu kentleri için kavramsal ve yöntemsel bir

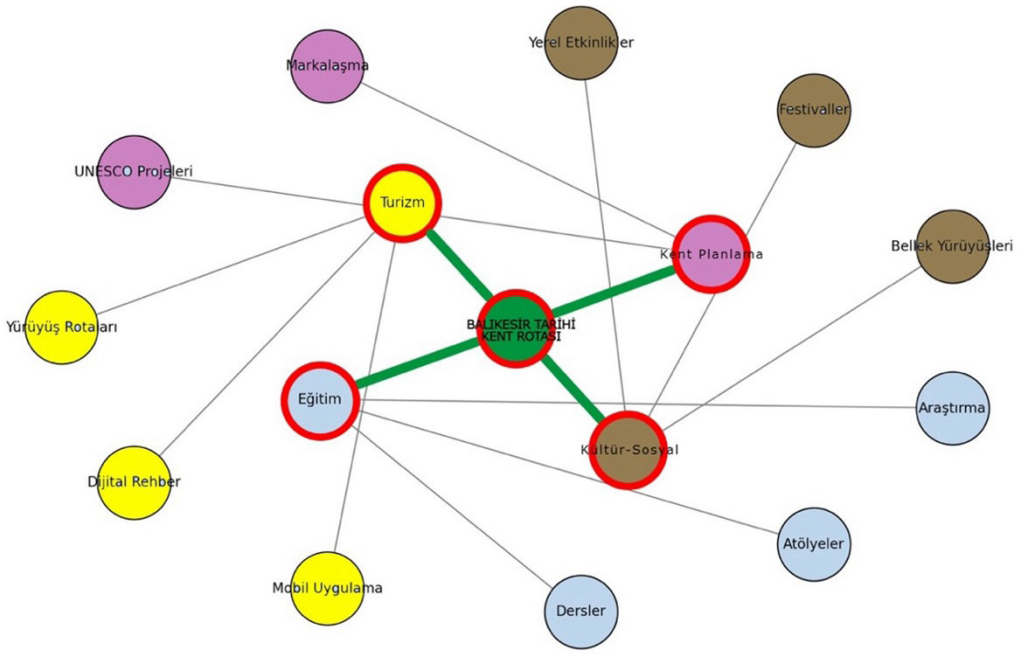
referans niteliği taşımaktadır.

Araştırma bulguları, kentsel belleğin taşıyıcısı olan tarihî yapılar ve kamusal alanların, kentlilerin mekânsal algısını güçlendirdiğini ve aidiyet duygusunu pekiştirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu mekânların güncel yapılaşma baskısı altında parçalı algılandığı, bu durumun kent kimliğinin okunabilirliğini zayıflattığı saptanmıştır. Farklı dönemlere ait mimari ve kentsel katmanların bir rota kurgusu içinde ilişkilendirilmesi, bu parçalı yapıyı bütüncül bir mekânsal anlatıya dönüştürerek kent kimliğinin algısal sürekliliğini artırmaktadır.

Bu doğrultuda önerilen tarihî kent rotası, Balıkesir'de kültürel mirasın korunması ve görünür kılınması açısından etkili bir planlama aracı olarak değerlendirilmiştir. Rota, mimari mirası gündelik yaşamla ilişkilendirerek yalnızca korunmasını değil, aktif ve sürdürülebilir kullanımını da desteklemektedir. Elde edilen bulgular, araştırmanın temel hipotezini doğrulamakta; kent kimliğine yönelik koruma ve planlama stratejilerinin fiziksel çevreyle birlikte sosyal ve kültürel etkileşimleri de kapsadığında daha kalıcı ve bütüncül sonuçlar ürettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak çalışma, tarihî kent rotalarının Balıkesir özelinde kentsel belleğin güçlendirilmesi, kent kimliğinin görünür ve deneyimlenebilir hâle getirilmesi açısından etkili bir yöntem sunduğunu göstermektedir. Bu tür rotaların, mimarlık ve şehir planlama süreçlerine entegre edilmesi; koruma, eğitim, kültürel turizm ve kamusal farkındalık alanlarında sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Önerilen rota, Balıkesir için yalnızca bir gezi güzergâhı değil, kentin geçmişi ile güncel yaşamı arasında bağ kuran bütüncül bir kentsel okuma aracı olarak değerlendirilmektedir.

Bu tür rotalar, yalnızca ziyaretçilerin kenti tanımasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kentlilerin de yaşadıkları çevreyle bağlarını güçlendirmektedir. Bu rotanın 4 başlık altında değerlendirilerek ele alınması Şekil 13'de ifade edilmiştir. Şekil 13'nin oluşturulması için ChatGPT'ye "Balıkesir Tarihî Kent Rotası için kullanım alanlarını gösteren, kavramlar arası ilişkileri olan bir ağ (network) diyagramı oluşturur musun?" komutu girilerek elde edilmiştir.

Şekil 13. Rotanın 4 Başlık Üzerinden Ele Alınması (ChatGPT'den yararlanılarak geliştirilmiştir.)

Kentlerin kimliklerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel mirasın görünür kılınmasıyla mümkündür. Tarihî kent rotaları, bu aktarım sürecinde hem mekânsal hem de kültürel bir araç olarak öne çıkar. Balıkesir, tarihsel katmanları, milli mücadeledeki öncü rolü ve kültürel zenginlikleriyle Anadolu'nun önemli kentlerinden biridir. Bu bağlamda oluşturulan Balıkesir Tarihî Kent Rotası, kentin tarihsel sürekliliğini görünür kılarken aynı zamanda turizm, eğitim, kültürel-sosyal yaşam ve kent planlama alanlarında kullanılabilecek çok

boyutlu bir potansiyel sunmaktadır. Oluşturulan 4 ana başlık için:

1. Turizm: Rota, kentin ziyaretçilere açılan yüzü olarak işlev görebilir. Yürüyüş rotaları, dijital rehberler ve mobil uygulamalar aracılığıyla hem yerel halkın hem de turistlerin erişim kolaylığı sağlanabilir. Özellikle artırılmış gerçeklik (AR) teknolojileri ile tarihî mekânların geçmişteki görünümlerinin deneyimlenmesi, turistik cazibeyi artıracaktır.

2. Eğitim: Balıkesir Tarihî Kent Rotası, akademik çalışmalar ve saha araştırmaları için bir laboratuvar işlevi görebilir. Tarih, mimarlık, şehir planlama ve coğrafya dersleri kapsamında rota üzerinde uygulamalı eğitimler yapılabilir. Ayrıca öğrencilerin atölyeler ve proje çalışmaları ile rotayı deneyimlemesi, kentin belleğine yönelik bilinç oluşturacaktır.

3. Kültür-Sosyal: Rota, kentin sosyal hayatına da doğrudan katkı sağlayabilir. Yerel etkinlikler, bellek yürüyüşleri ve festivaller aracılığıyla halkın kente olan aidiyet duygusu pekiştirilebilir. Bu kapsamda kentlilerin kendi hikâyelerini paylaşabilecekleri anı günleri veya tematik festivaller düzenlenmesi önerilebilir. Böylece rota yalnızca mekânsal bir güzergâh değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın canlı tutulduğu bir platform hâline gelir.

4. Kent Planlama: Kent rotası, planlama ve marka stratejilerinde de kullanılabilecek bir araçtır. Balıkesir'in UNESCO kültürel miras projelerine dâhil edilmesi, kent kimliğinin uluslararası düzeyde tanıtılmasına olanak sağlar. Ayrıca rota, dijital rehberler ve kent planlarına entegre edilerek sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesine katkı sunar.

Balıkesir tarihî kent kimliğine yönelik oluşturulan rotadaki ana başlıkların uygulanması için yöntem önerileri bulunmaktadır:

- Kent kimliği ve belleğin sürdürülebilir korunması için stratejiler geliştirilmeli.
- Kentsel rotaların ve kapsamlı turizm stratejileri yaygınlaştırılmalı.
- Toplumsal katılım ve farkındalık artırma programları hayata geçirilmeli.
- Dijital ve teknolojik mekânların kullanımıyla belleğin dijitalleştirilmesi (QR kod uygulamaları, AR destekli kent deneyimleri).
- Koruma ve yeniden yorumlama politikaları güncellenmeli.
- Araştırma ve uygulama olanaklarının geliştirilmesi için ilgili kurumlara tavsiyeler verilmeli.
- Sürdürülebilir kentsel planlama ve mimari yaklaşımlar entegre edilmeli (Mimari eğitimde ders içeriklerine rota temelli saha gezileri entegre edilmeli).

Kaynakça

Aksun, A. B. (2022). *Balıkesir Milli Kuvvetler Caddesi'nin fiziksel analizi ve yapısal değişimi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü.

Akşar, A. (2011). Tarih öncesi dönem. A. Duymaz(ed.), *Balıkesir kent tarihi* (ss. 77-86). Balıkesir: Balıkesir Valiliği.

Aliağaoğlu, A., & Mirioğlu, G. (2020). Balıkesir kent kimliği. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)(42)*, 374-399.

archive.org. (1973). Balıkesir 1973 il yıllığı. İstanbul: Dizerkonca Matbaası, https://archive.org/details/balikesir1973yilligi/page/n1/mode/2up.

Ayyıldız, S., & Ertürk, F. (2017). Kentsel kimlik bileşenleri ile yerel kimliğin izlerini sürmek: Kapanca Sokak örneği. *Mimarlık ve Yaşam, 2(1),* 65-88, https://doi.org/10.26835/my.271053.

Bergson, H. (1970). *Matter and memory*. (N. M. Paul, & W. Palmer, Dü) London: New York: Humanities Press, Inc. .

Birol, G. (2004). "Bir Batı Anadolu kasabasının modern bir kente dönüşümünün hikayesi: 1940-1960 yılları arasında Balıkesir'de imar etkinliklerine genel bir bakış. *Ege Mimarlık*, 10-16.

Birol, G. (2007). Bir kentin kimliği ve Kervansaray Oteli üzerine bir değerlendirme. *Arkitekt,* 46-54.

Birol, G. (2008). Kentlilik bilinci ve Balıkesir'den yarım asırlık bir örnek: yeni çarşı deneyimi. *Mimarlık Dergisi(65*), 28-31.

Božić, S., & Tomić, N. (2017). Developing the cultural route evaluation model (CREM) and its application on the trail of Roman Emperors, Serbia. *Tourism Management Perspectives(17),* 26-35.

Castells, M. (1997). *Kent, sınıf, iktidar.* çev: Asuman Erendil, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

CultureRoutesSociety. (Yok). Kültür Rotaları Derneği: https://cultureroutesinturkey.com/tr/, Erişim tarihi: 26.12.2025

Drassisma, D. (2007). *Bellek metaforları*. Çev.: Gürol Koca, İstanbul: Metis Yayınları.

Durusoy, E. (2014). *Chapter 2: Cultural route concepts, their planning and management principles. E. Durusoy* içinde, From an ancient road to a cultural route . İstanbul: Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, https://books.openedition.org/ifeagd/738.

edremit.bel.tr. (2021). Türkiye'nin ilk kültür rotası Edremit'ten. https://www.edremit.bel.tr/Guncel/HaberDetay/22273, Erişim tarihi: 26.12.2025

Evci, N. (2020). Balıkesir Tren Garı. https://www.researchgate.net/publication/388155514_Balikesir_Tren_Gari, Erişim tarihi: 26.12.2025

Güney, Y. İ. (2018). Balıkesir kent morfolojisi: tarihsel bir okuma. *"DeğişKent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu* (s. 383-395). İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.

Güvenç, B. (1970). Kültür kuramında bütünlük sorunu üzerine bir deneme. İstanbul: Hacettepe Basımevi.

ICOMOS. (2008). The Icomos charter on cultural routes; https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0623812001536913379.pdf, Erişim tarihi: 10.05.2026

Erken, S. (1977). Turkiye'de vakıf abideleri ve eski eserler 2 Balıkesir. Ankara : Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları Erişim tarihi:10.05.2026: https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/muhtelif/turkiyede-vakif-abideleri-ve-eski-eserler-2.pdf

Karaduman, A. U. (2023). Kent kimliği inşası ve girişimci kent yönetimleri: Gaziantep örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1)*, 1-11.

Kızıltepe, B. (2022). *İstanbul kent-bölgesinde bir aracı kent örneği olarak Balıkesir*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Kişmir, G. (2021). *Bellek ve anımsama* (Cilt 1. Baskı). İstanbul: Kriter Yayınevi.

Köprülü Bağbancı, Ö., & Bağbancı, M. (2006). Edremit (Balıkesir) kentsel kültür varlıkları envanteri 2005. *TÜBA Kültür Envanteri Dergi (5),* 33-56.

KültürEnvanteri. (2025, 10 13). Karesi Türbesi. https://kulturenvanteri.com/yer/karesi-turbesi/#17.1/39.64975/27.879379, Erişim tarihi:27.12.2025

KültürEnvanteri-2. (2025, 10). Alaca Mescit, Balıkesir. https://kulturenvanteri.com/yer/alaca-mescit-balikesir/#17.1/39.648098/27.883585, Erişim tarihi: 27.12.2025

Mahmoud, A. A. (2023). *From theory to practıce: cultural routes as catalyst for urban regeneratıonın the hıstorıc cıty center of Alexandria*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).Berlin: Brandenburg University and Faculty of Fine Arts.

Mansour, H. M., Alves, F. B., & Costa, A. R. (2023). A comprehensive methodological approach for the assessment of urban identity. *Sustainability, 15(18), 13350,* 1-26, https://doi.org/10.3390/su151813350.

Muze.gov.tr. (Yok). Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi. https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/Bal%C4%B1kesir%20Kuvayi%20Milliye%20M%C3%BCzesi-fb51a762-1015-4cde-acf4-f84824f1e444.pdf, Erişim tarih:27.12.2025

Nora, P. (2006). *Hafıza mekanları*. Ankara: Dost Yayınevi, çev. Mehmet Emin Özcan.

Öntuğ, M. (2023). *Osmanlı Dönemi Balıkesir şehrinin su kaynakları ve su yapıları: kuyular, maslak, şadırvanlar ve çeşmeler. D. Yörük(ed), & H. Muşmal(ed)* içinde, Osmanlı Dönemi Balıkesir Şehrinin Su Kaynakları ve Su Yapıları Kuyular Maslak Şadırvanlar ve Çeşmeler (s. 441-456). Konya: Palet Yayınları, https://www.academia.edu/115634269/Osmanl%C4%B1_D%C3%B6nemi_Bal%C4%B1kesir_%C5%9Eehrinin_Su_Kaynaklar%C4%B1_ve_Su_Yap%C4%B1lar%C4%B1_Kuyular_Maslak_%C5%9Ead%C4%B1rvanlar_ve_%C3%87e%C5%9Fmeler, Erişim:13.01.2026.

Öntuğ, M. M. (2024). *Balıkesir İlyas Paşa Mevlevihanesi ve Medresesi.* M. Özkan, A. A. Çanakçı, M. Polat, & A. H. Abdelghany (Ed.) içinde, Balıkesir'de dini hayat dini kuruluşlar (s. 15-36). Bursa: Emin Yayınları.

Rossi, A. (2006). *Şehrin mimarisi* (1. b.). (N. Gürbilek, Çev.) İstanbul: Kanat Kitap, Pusula Yayıncılık.

Sabih, E. (1977). Turkiyede Vakif Abideleri ve Eski Eserler 2 Balıkesir. Ankara : Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları Erişim tarihi:10.05.2026: https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/muhtelif/turkiyede-vakif-abideleri-ve-eski-eserler-2.pdf

Şentürk, N. (2019). *Balıkesir merkez ilçesindeki kamu yapıları* (19. yüzyıl-20. yüzyıl başı) . İstanbul. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı .

Şenyurt, O. (2023). Belgelerle 1898 Balıkesir depremi sonrasında Zağanos Paşa Cami ve Türbesinin inşa süreci. *Medeniyet Sanat - İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 9(2),* 237-253, DOI: 10.46641/ medeniyetsanat.1360193.

Tayanç, M. (2021). *Kent imgesi ve kent kimliği.* İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Uçar, H. (2021). Balıkesir'de Erken Cumhuriyet Dönemi müstakil konut örneği İbrahim Cumalı Evi'nin mimari özellikleri. *Kırklareli University Journal of Engineering and Science, 7(1),* 34-56.

Ünlüyol, A. (1995). *Şeriyye sicillerine göre XVIII. asrın ilk yarısında Balıkesir (1700- 1730)*. (Yayınlanmamış doktora tezi).Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

VAKIF/WAQF. (-). Geçmişten günümüze Balıkesir. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, TC. Vakıflar Genel Müdürlüğü, https://cdn.vgm.gov.tr/dergi-vakiflar/balikesir.pdf?utm_source, Erişim tarihi:11.01.2026

Wang, Q., Yang, C., Wang , J., & Tan, L. (2024). Tourism in historic urban areas: construction of cultural heritage corridor based on minimum cumulative resistance and gravity model—a case study of Tianjin, China. *Buildings, 14(7),* 1-20.

Yue, Y., Pezzetti , L. A., & Wang, L. (2021). A Study on the spatıal interpretatıon strategy of Chang'an city site of tang dynasty: from the perspectıive of cultural routes interpretatıon. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume XLVI-M-1-2021 28th CIPA Symposium "Great Learning & Digital Emotion"*, ss. 909-915. Beijing, China.

Extended Abstract

Purpose

This study seeks to examine how the historical urban identity of Balıkesir can be preserved, made legible, and sustainably transmitted to future generations through the integration of urban memory, architectural heritage, and public spaces. Urban identity, as a multi-layered construct, is shaped not only by physical structures but also by collective memory, cultural continuity, and the lived experiences of its inhabitants. In this context, the study approaches the city not merely as a physical environment but as a dynamic system of spatial, social, and symbolic relationships.The primary research problem emerges from the observation that rapid urbanization processes, particularly between 2005 and 2025, have significantly altered the spatial and perceptual structure of Balıkesir's historical city center. Unplanned construction, increasing building density, and transportation-oriented development have fragmented the historical urban fabric, leading to a loss of continuity between significant heritage elements. As a result, the legibility of the city's historical identity has weakened, and its representation within collective memory has diminished. In response to these challenges, the study proposes a holistic approach that considers not only individual heritage elements but also the spatial relationships between them. It argues that urban identity can only be sustained when these elements are reconnected within a coherent spatial framework. Therefore, the study aims to develop a relational model in the form of a "historical urban route" that enhances the visibility, continuity, and interpretability of urban identity.The study is guided by the following main research question:

How can Balıkesir's historical urban identity be preserved and transmitted to future generations within the framework of urban memory and cultural sustainability?

Supporting sub-questions include:

- What are the key historical, cultural, and natural components shaping Balıkesir's urban identity?
- What role does urban memory play in sustaining this identity?
- How can a holistic evaluation of these components enhance urban belonging and cultural tourism?
- How can an urban route contribute to the visibility and preservation of urban identity?

Methodology

This research adopts a qualitative, exploratory, and descriptive research design. The choice of a qualitative approach is based on the nature of the research topic, which involves interpretive, experiential, and perceptual dimensions that cannot be fully captured through quantitative methods. The study focuses on the historical city center of Balıkesir, encompassing architectural heritage, public spaces, and key urban axes. The methodology consists of multiple data collection and analysis techniques designed to provide a comprehensive understanding of the city's spatial and cultural structure. First, an extensive literature review was conducted to establish the theoretical framework. This review covers key concepts such as urban identity, collective memory, cultural sustainability, and spatial perception. It provides the conceptual basis for analyzing the relationship between urban form and memory. Second, archival research was carried out to examine historical maps, documents, photographs, and visual records. This step aims to trace the spatial and morphological transformation of the city over time, identifying patterns of continuity and change. Third, on-site observations were conducted using a non-participant approach. These observations focused on current spatial usage, pedestrian movement, user interaction, and the functional continuity of urban spaces. Particular attention was given to how historical elements are perceived and experienced in the present-day urban context. Fourth, spatial analysis techniques were employed to examine the relationships between different urban components. This analysis includes the identification of key nodes, landmarks, paths, and connections within the city. It also evaluates the degree of spatial integration or fragmentation among heritage elements. The study prioritizes answering "how" and "why" questions, emphasizing meaning, perception, and relationships rather than numerical measurement. Based on the findings of these analyses, a proposed historical urban route was developed. This route connects significant urban elements—such as monumental buildings, public spaces, and pedestrian corridors—into a coherent and continuous spatial system.

Findings

The findings of the study reveal that urban memory in Balıkesir is primarily concentrated around monumental structures and public spaces, which act as key carriers of historical identity. These elements serve as focal points where collective memory is formed, experienced, and transmitted. However, the study also identifies significant challenges that threaten the sustainability of this identity. Increasing building density, modern architectural interventions, and transportation-oriented planning have disrupted the spatial integrity of the historical core. As a result, many heritage elements have become isolated from one another, losing their contextual relationships and symbolic significance. One of the key findings is that historical structures lose their perceptual and symbolic impact when disconnected from their spatial and functional context. A monument or public space cannot fully represent urban identity in isolation; its meaning emerges through its relationships with surrounding elements and its role within the broader urban system. Another important finding is that urban identity is more effectively understood when approached as a network of spatial relationships rather than a collection of individual objects. This relational perspective highlights the importance of continuity, connectivity, and coherence in shaping urban experience. The proposed historical urban route addresses these issues by transforming the city's multi-layered historical development into a spatial narrative. By linking dispersed elements into a continuous path, the route enhances the readability and interpretability of the urban environment. It allows users to experience the city as an integrated whole rather than as fragmented parts. Ultimately, the route functions as both a physical and conceptual tool. Physically, it creates a continuous spatial system that connects key urban elements. Conceptually, it reconstructs and communicates collective memory, enabling users to engage with the city's history in a meaningful and experiential way.

Limitations

Despite its contributions, the study has several limitations. First, it is limited in scope to the Balıkesir city center and does not include peripheral areas or rural contexts. While this focus allows for a detailed analysis of the historical core, it may not fully capture the broader urban dynamics of the region. Second, the study relies exclusively on qualitative research methods. While this approach enables in-depth interpretation of spatial and cultural relationships, it does not incorporate quantitative data such as surveys, behavioral analysis, or statistical modeling. Such data could provide additional empirical support for the findings. Third, the proposed historical urban route remains at a conceptual level and has not been tested through real-world implementation. The absence of user experience studies means that the practical effectiveness of the route has not been fully evaluated. Future research could address these limitations by incorporating mixed-method approaches, including quantitative data collection and participatory methods. Engaging local stakeholders, residents, and policymakers could also enhance the applicability and impact of the proposed model.

Implications

The study offers significant contributions across theoretical, practical, and social dimensions. From a theoretical perspective, it emphasizes that urban identity should be understood not only through physical elements but also through collective memory, spatial continuity, and relational networks. This perspective contributes to the ongoing discourse on urban identity by highlighting the importance of integrating spatial and social dimensions. From a practical perspective, the proposed historical urban route provides a strategic tool for urban planning and heritage conservation. It demonstrates how dispersed historical elements can be integrated into a coherent system that supports both preservation and active use. The route also has the potential to enhance cultural tourism by offering a structured and meaningful way to experience the city. From a social perspective, the study highlights the importance of strengthening the sense of belonging and collective identity. By making urban memory visible and accessible, the proposed model encourages residents to engage with their environment and develop a deeper connection to their city. The study recommends that urban planners and policymakers adopt integrated approaches that combine spatial analysis, cultural heritage management, and participatory planning processes. Such approaches are essential for ensuring the sustainable preservation of urban identity in rapidly changing environments.

Originality and Value

The originality of this study lies in its holistic and relational interpretation of urban identity. Unlike traditional approaches that focus on individual heritage structures, this research emphasizes the importance of spatial networks and continuity. The study addresses a significant gap in the literature by proposing a systematic historical urban route specifically for Balıkesir. To the best of current knowledge, no comprehensive model of this kind has been previously developed for the city. Moreover, the study contributes methodologically by demonstrating how qualitative research methods—such as spatial analysis, observation, and archival research—can be effectively integrated to produce design-oriented and strategic outcomes.

In this respect, the research provides a valuable framework for understanding, preserving, and sustaining historical urban identity. By linking spatial narratives with cultural continuity, it offers both academic insight and practical guidance for future urban studies and planning practices. In this respect, the research provides a valuable framework for understanding, preserving, and sustaining historical urban identity through spatial narratives and cultural continuity, offering both academic and practical relevance.